

Undervisningen i källkritiskt förhållningssätt

Fokus på gymnasieskolan

Tematisk kvalitetsgranskning

Diarienummer: 2022:8455

Tematisk kvalitetsgranskning

Varje år gör Skolinspektionen ett antal tematiska kvalitetsgranskningar inom viktiga områden. Då granskar vi verksamheters kvalitet inom ett avgränsat tema. Granskningen görs i förhållande till nationella mål och riktlinjer samt aktuell forskning. Skolinspektionens iakttagelser, analyser och bedömningar redovisas dels i form av enskilda beslut till de granskade verksamheterna, dels i denna övergripande rapport. De iakttagelser och slutsatser som presenteras i rapporten baseras på verksamheterna som har granskats, och avser inte att ge en nationell bild av förhållandena. Utgångspunkten är alla barns och elevers lika rätt till en god utbildning i en trygg miljö.

Citera gärna Skolinspektionens rapporter, men kom ihåg att uppge källa: Skolinspektionen, rapportens namn och år.

Skolinspektionen, Tematisk kvalitetsgranskning 2024

Diarienummer: 2022:8455

ISBN 978-91-988760-1-7

Innehåll

Sammanfattning	5
Majoriteten av de granskade skolorna behöver utveckla arbetet med att ge eleverna möjlighet att lära sig ett källkritiskt förhållningssätt	5
Vid mer än var tredje skola omfattar undervisningen sällan bilder och rörliga bilder	6
Eleverna behöver mer vägledning för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt	6
Lärare ges ofta inte förutsättningar för att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt	6
Inledning	7
Därför har Skolinspektionen granskat undervisningen i källkritiskt förhållningssätt med fokus på gymnasieskolan.....	8
Undervisningen i källkritik riskerar att bli enstaka aktiviteter i stället för att vara ett genomgående perspektiv	8
Risk att undervisningen i källkritik inte innehåller digitala källor	10
Undervisningen i källkritik riskerar att inte ge eleverna tillräcklig vägledning för att kunna utveckla ett källkritiskt förhållningssätt	12
Syfte och frågeställning	13
Begreppsförklaring	16
Det här visar granskningen	19
Undervisningen på de granskade skolorna integrerar ofta källkritiken, men i fokus står främst textbaserade källor	20
Många lärare integrerar ett källkritiskt förhållningssätt, men stora skillnader finns i kvalitet och omfattning	21
Vid mer än var tredje granskad skola står textbaserade källor i fokus	23
Vid en del av de granskade skolorna finns risk för att undervisningen i källkritik blir instrumentell	24
Undervisningen på de granskade skolorna omfattar till viss del informationsökning och sökteknik, men fokus är ofta på digitala texter och sökmotorer	24
Sökningar i bibliotek och databaser är mindre förekommande på hälften av de granskade skolorna	25
Vid majoriteten av skolorna behöver vägledningen i källkritik utvecklas	26

Stor skillnad i hur undervisningen skapar möjligheter för eleverna att tillämpa sina källkritiska kunskaper	27
Eleverna lämnas till viss del ensamma i sitt lärande av källkritiskt förhållningssätt	28
Elever på var tredje granskad skola ges i låg grad återkoppling som utvecklar elevernas källkritiska förmåga	29
Sämlre förutsättningar att utveckla källkritiskt förhållningssätt för elever som läser yrkesförberedande program	30
Lärare saknar ofta förutsättningar för att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt.....	30
Lärarna på de granskade skolorna strävar efter att utveckla undervisningen och hålla den uppdaterad, men efterlyser mer kompetensutveckling och bättre förutsättningar	31
Utvecklingsarbetet på de granskade skolorna sker främst på initiativ av enskilda lärare	32
Skolbiblioteket och dess personal används sällan som en pedagogisk resurs i undervisningen i källkritik	34
På mer än varannan granskad skola uppger rektor att det källkritiska arbetet på skolan behöver utvecklas.....	35
Avslutande diskussion	36
Källkritiken utgår fortfarande i huvudsak från texter - bilder, rörliga bilder och elevernas digitala världar behöver ges större utrymme i undervisningen	36
Eleverna rustas inte tillräckligt för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt	37
Undervisningen i källkritik uppfattas som instrumentell, repetitiv och engagerar sällan	37
Större fokus på att undervisa i källkritik inför fortsatta studier, än för livet som samhällsmedborgare	38
Undervisningen i källkritiskt förhållningssätt är inte den gemensamma sak som den borde vara	38
Skolbiblioteket och dess personal involveras väldigt lite i arbetet.....	40
Referenser	41
Bilagor	47

Sammanfattning

Ett av skolans uppdrag är att ge elever de kunskaper som de behöver för ett aktivt och demokratiskt medborgarskap. Att ha en god källkritisk förmåga är avgörande för att kunna delta i samhället som en aktiv medborgare.

Ett källkritiskt förhållningssätt är grundläggande för att eleverna ska kunna både orientera sig, men också agera, i denna föränderliga och digitala värld. Detta kräver en grundläggande förmåga att finna, sovra, ta emot och använda sig av ny kunskap, men också att kunna känna tillit till att vissa källor går att lita på. I gymnasieskolans uppdrag ingår att eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska information och förhållanden samt att inse konsekvenserna av olika alternativ.¹

Skolinspektionen har granskat i vilken utsträckning undervisningen i gymnasieskolan främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor. Riskbilden som ligger till grund för granskningen är att ett källkritiskt förhållningssätt inte integreras i den samlade undervisningen på skolorna, att den i låg grad omfattar mediekällor som bilder, rörliga bilder och ljud, och att eleverna inte får tillräcklig vägledning i att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt.

I rapporten redogör vi för utvecklingsområden i arbetet med källkritik och ger exempel på arbete av hög kvalitet. Granskningen ger inte en nationellt representativ bild, men resultat och exempel kan användas som inspiration för andra huvudmän och skolor.

Majoriteten av de granskade skolorna behöver stärka arbetet med att ge eleverna möjlighet att lära sig ett källkritiskt förhållningssätt

Utifrån Skolinspektionens kvalitetskriterier har 25 av de 30 granskade skolorna behov av utveckling inom det granskade området. Sammantaget visar granskningen att det krävs ytterligare ansträngningar för många skolor för att eleverna ska ges goda förutsättningar att lära sig ett källkritiskt förhållningssätt. Flera av de iakttagelser som uppmärksammas i denna granskning av gymnasieskolan, framkom även i en granskning av undervisningen i källkritik i grundskolan från 2018.² Nedan redogör vi för granskningens viktigaste iakttagelser och slutsatser.

¹ Förordning (SKOLFS 2011:144) om läroplan för gymnasieskolan (fortsättningsvis: Lgy 11). 1 Skolans värdegrund och uppgifter. Gymnasieskolans uppdrag.

² Skolinspektionen (2018b).

Vid mer än var tredje skola omfattar undervisningen sällan bilder och rörliga bilder

Av granskningen framgår att många lärare integrerar ett källkritiskt förhållningssätt i ämnesundervisningen och bedriver en undervisning som omfattar provningar av trovärdighet och relevans. Samtidigt framgår att undervisningen på mer än var tredje granskad skola i huvudsak rör informationssökning i och granskning av textbaserade källor. Det är bekymmersamt att det på mer än var tredje granskad skola är mer sällan som undervisningen tar upp medier som bild, rörliga bilder och ljud. Att undervisningen i källkritik främst utgår från textbaserad information visade även Skolinspektionens granskning av källkritik i grundskolan från 2018.

Eleverna behöver mer vägledning för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att undervisningen på två tredjedelar av de granskade skolorna behöver bli bättre på att vägleda eleverna i att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt. Det gäller såväl utformningen av uppgifter som ger eleverna möjlighet att tillämpa sina källkritiska färdigheter som att elever ska få en formativ återkoppling som kan utveckla deras källkritiska förmåga. Den återkoppling som ges handlar främst om hur elever har hänvisat till sina källor och i mindre utsträckning eventuella ställningstaganden som ligger till grund för valet av källa.

Vidare ser vi i granskningen ett fokus på källkritik i syfte att förbereda för fortsatta studier, men inte för samhällslivet. Elever som läser yrkesförberedande program löper risk att ges sämre förutsättningar att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt i jämförelse med de som läser högskoleförberedande program.

Lärare ges ofta inte förutsättningar för att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt

Såväl rektorerna som lärarna vid flera granskade skolor ger uttryck för ett behov av att utveckla undervisningen i källkritik. Lärarna beskriver bland annat att det saknas gemensamma samtal om källkritik, både inom ämneslagen och mer skolövergripande, med avsikt att utveckla undervisningen. Det leder till påtagliga skillnader i undervisningens omfattning och kvalitet i relation till källkritik såväl inom som mellan olika ämnen, program och programtyper på flera av de granskade skolorna. Eleverna ger i flera fall uttryck för att undervisningen i källkritik är mekanisk och utgår från checklistor, och efterfrågar en större variation och progression. Relativt få kompetensutvecklande insatser för att stärka lärarnas kunskap på området har efterfrågats och/eller genomförts. Det är även förhållandevis sällan som skolbiblioteket och dess eventuella personal nyttjas i arbetet med att utveckla undervisningen.

Inledning

Eleverna lever i en tid med stort informationsflöde och snabb förändringstakt. Utvecklingen som vi ser på internet och i sociala medier innebär omedelbar tillgång till närapå oändliga mängder källor och möjligheter att hitta information. För den som är intresserad av och engagerad i samhällsfrågor och politik har det aldrig varit lika enkelt som nu att hitta information. Samtidigt menar forskare att det heller aldrig har varit så vanligt att bli utsatt för desinformation och manipulation.³ Nyhetsmedia rapporterar om utländska aktörer som sprider falska rykten om den svenska förskolan och socialtjänsten i sociala medier, för att förvränga bilden av Sverige och skapa misstro till de samhällsbärande institutionerna.⁴ Utöver detta har väpnade konflikter allvarligt försämrat det säkerhetspolitiska läget i Europa, vilket ytterligare understryker vikten av ett källkritiskt förhållningssätt och vaksamhet kring den information som sprids.⁵ Relaterat till konflikterna kommer uppgifter om att digitala arenor som datorspel, precis som sociala medier, har blivit föremål för vinklad propaganda och desinformationskampanjer.⁶

I en allt mer digital värld finns otaliga möjligheter och sammanhang att uttrycka åsikter i, vilket berikar samhällsdebatten, men samtidigt för med sig ytterligare faktorer att ta hänsyn till, såsom frågor om tilltro och trovärdighet. Detta skapar nya perspektiv på hur yttrandefriheten i samhället behöver hanteras. Dessutom har utvecklingen av artificiell intelligens (AI) adderat ytterligare ett lager till informationslandskapet, vilket gör det än mer svårnavigerat och ställer högre krav på informationssökarna. Text- och bildgenerativa program som Chat GPT och DALL-E för med sig utmanande frågor om vad som är pålitligt och trovärdigt.

Skolinspektionen har tidigare granskat undervisningen i källkritiskt förhållningssätt i grundskolan och uppmärksammade bland annat att undervisningen sällan var anpassad efter digital informationssökning och digitala medier.⁷ I granskningen framkom att undervisningens utformning i många fall inte speglade den tekniska utvecklingen i samhället och inte heller utgick från elevernas digitala vardag.

Denna granskning sätter fokus på undervisningen i gymnasiegemensamma ämnen i gymnasieskolan. Granskningen har för avsikt att uppmärksamma hur lärarna arbetar för att undervisningen ska främja elevernas förmåga att söka och värdera information i såväl digitala som andra källor. I detta ingår

³ Se bland annat: Carlsson, U. (2018), s. 14; Strömbäck, J. (2015a), s. 357ff; Strömbäck, J. (2015b), s. 216ff.

⁴ Se bland annat: Kronqvist, P. (2023); Zelaya, M-E. (2023); Nordevik, A./TT (2023); Törnquist, H. och Al-Khamessi, N. (2022).

⁵ Se bland annat: Beijmo, M. (2023); Elovsson, F. (2023); Schori, M. (2023).

⁶ Se bland annat: Myers, S. L. och Browning, K. (2023).

⁷ Skolinspektionen (2018b).

att granska hur lärarna ger eleverna vägledning och möjligheter i att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt till olika källor, digitala och analoga, samt hur lärare går till väga för att utveckla sin undervisning i källkritik.

I gymnasieskolans uppdrag ingår att eleverna ska öva på att tänka kritiskt, att granska information och förhållanden samt att inse konsekvenserna av olika alternativ.⁸ Genom detta främjas ett aktivt medborgarskap och gemensamma demokratiska värderingar.⁹ Ett källkritiskt förhållningssätt är grundläggande för att eleverna ska kunna både orientera sig, och agera, i denna föränderliga och digitala värld. Samtidigt behöver källkritiken omfatta även andra källor än de digitala. Att vara källkritisk handlar om att få en förståelse av hur kunskap kan processas fram, om vetenskapliga metoder och hur olika kunskapsfält är uppbyggda. Detta kräver en grundläggande förmåga att finna, sovra, värdera och därefter använda sig av ny kunskap. Även ämnesspecifika kunskaper som utgår från olika ämnens respektive förutsättningar krävs.

Därför har Skolinspektionen granskat undervisningen i källkritiskt förhållningssätt med fokus på gymnasieskolan

Undervisningen i källkritik riskerar att bli enstaka aktiviteter i stället för att vara ett genomgående perspektiv

Kritiskt tänkande och källkritiska förmågor lyfts ibland fram som en allmän färdighet eller förmåga, som specifika ämnen kan ta särskilt ansvar för, eller ett ansvarsområde i huvudsak för skolbibliotekarien. Ansvaret för detta arbete vilar dock på hela skolan. Att källkritiskt granska och värdera information kräver olika förmågor i olika ämnen, som i sin tur vilar på olika kunskapstraditioner och omfattar en mängd olika vetenskapliga metoder och perspektiv.¹⁰ Forskning visar att kombinationen av kunskapen inom ett ämne och dess vetenskapliga grund och förhållningssätt tillsammans med konkreta metoder för källkritisk granskning och värderande är särskilt viktigt.¹¹ Det finns begränsat med stöd för att källkritiska kunskaper och förmågor inom ett ämne är överförbara till ett annat ämne med andra vetenskapliga förhållningssätt och annan kunskapstradition. Att elever tänker kritiskt i ett ämne betyder inte nödvändigtvis att de gör det i andra. Detta belyser värdet av att lärarna kontinuerligt integrerar undervisningsmoment om kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt i respektive ämne, med källor som också är relevanta för ämnet. Att så inte är fallet indikerar dock resultat från Skolinspektionens

⁸ Lgy 11. 1 Skolans värdegrund och uppgifter. Gymnasieskolans uppdrag.

⁹ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) (2017), s. 32f; Europeiska unionens råd (2015).

¹⁰ Nygren, T., m.fl. (2019).

¹¹ Nygren, T. (2019), s. 36.

skolenkät. I 2023 års undersökning svarar mer än var fjärde gymnasieelev i år 2 och mer än var femte lärare att lärarna i liten utsträckning eller inte alls uppmuntrar elever att vara källkritiska till det som de läser eller hör, till exempel på internet.¹²

Det finns studier som indikerar att källkritiska begrepp och perspektiv ofta är välbekanta för eleverna, men att det är i omsättning till praktiskt handlande som den källkritiska förmågan brister markant.¹³ En försvårande faktor för lärarna när det gäller undervisning i källkritik generellt kan vara att det finns många definitioner och synsätt vad gäller begreppen kritiskt tänkande, källkritik, källtillit och källkritiskt förhållningsätt som de ska förhålla sig till.¹⁴ Det finns också utmaningar i att hitta en balans mellan å ena sidan eftertänksam reflektion, å andra sidan engagerande och friare diskussioner där eleverna får pröva att uttrycka egna resonemang. Detta på samma gång som läraren aktivt ska styra undervisningen och diskussionerna så att de rymmer olika perspektiv och nya kunskaper som eleverna ännu inte känner till.¹⁵ I Skolenkäten 2023 uppger mer än var tredje elev i år 2 på gymnasiet att de sällan eller aldrig får öva på att diskutera frågor där man kan tycka olika i undervisningen.¹⁶ Därmed får eleverna inte heller övning i att värdera källor och argument innan de själva tar ställning i en fråga.¹⁷ Skolinspektionens skolenkät visar vidare att elever i gymnasieskolor med en hög andel yrkeselever i något lägre grad anser att de får öva på kritiskt tänkande jämfört med elever på gymnasieskolor med en högre andel elever på högskoleförberedande program.¹⁸

I tidigare granskningar av Skolinspektionen har det framkommit att de gymnasiegemensamma ämnena ofta hamnar vid sidan av yrkesutbildningen, vilket negativt präglar elevernas uppfattningar av ämnena, samtidigt som lärarnas förväntningar på eleverna ofta är lågt ställda i teoretiska ämnen.¹⁹ Även vetenskapliga studier visar att det finns risk för att elever som läser yrkesförberedande kurser inte ges plats i det offentliga rummet och i den samhällsdebatten, delvis på grund av antaganden om att dessa elever inte har samma behov av utmanande uppgifter som eleverna på studieförberedande program.²⁰ Utbildningstraditionen skiljer sig även åt mellan de två programtyperna. Medan undervisningen på högskoleförberedande program genomsyras av en utbildningsideologi där kunskap står i första rummet, ges elever på

¹² Skolinspektionen (2023).

¹³ Backman Löfgren C. (2012).

¹⁴ Skolforskningsinstitutet (2020), s. 5.

¹⁵ Skolforskningsinstitutet (2020), s. 49.

¹⁶ Skolinspektionen (2023). Frågan löd: "Hur mycket tycker du att ni elever får öva på att diskutera frågor där man kan tycka olika?" 35 procent av eleverna angav svarsalternativet "ganska lite" eller "väldigt lite/inte alls".

¹⁷ Skolinspektionen (2022b), s. 9, 26f.

¹⁸ Skolinspektionen (2022c). Skolinspektionens skolenkät avseende kritiskt tänkande samkörts med Skolverkets dataunderlag, år 2 i gymnasiet. Medelvärde för gymnasieskolor med låg andel (0–10 procent) elever på yrkesförberedande program är 6,3. Motsvarande siffra för skolor med en högre andel (11–100 procent) elever på yrkesförberedande visar 6,0–6,1.

¹⁹ Skolinspektionen (2014).

²⁰ Norlund, A. (2009), s. 201f.

yrkesprogram en färdighetsinriktad utbildning som ofta blir kontextbunden och knuten till en specifik praktik eller situation.²¹ Det blir helt enkelt en fråga om kunskap som man lär sig för att klara sig i skolan kontra kunskap för att klara sig på arbetsplatsen. Eftersom analytisk färdighetsträning är betydligt lägre prioriterat för elever på yrkesprogram, samt att omfattningen av kurserna vanligtvis är kortare, uppstår en skillnad i betraktelsen av de två programtyperna.²²

I skolans arbete med att utveckla elevernas källkritiska förhållningssätt, samt ge kunskap om konkreta metoder som till exempel informationsökning, har samarbetet mellan lärare och skolbibliotekens personal en viktig roll att fylla.²³ Exempelvis behöver lärarna kunskap för att kunna undervisa eleverna om var och hur de hittar tillförlitliga källor samt balanserad information om det som kallas sökkritik och källtillit²⁴. Lärarna behöver förutsättningar att vara uppdaterade så att undervisningen även kan innehålla resonemang om hur teknik och algoritmer påverkar källor och handlingar samt föra diskussioner med eleverna om hur den digitala tekniken kan bidra till att förstärka eller förvränga budskap, samt hur sökmotorer sorterar information²⁵.

I en undersökning som Skolverket har gjort anger två av tio lärare att de har otillräckliga kunskaper för att lära sina elever att källkritiskt söka information eller att granska texter på internet och i sociala medier.²⁶ Att undervisa om kritisk granskning av bilder och filmer tycks vara extra utmanande för lärarna. Tre av tio gymnasielärare anger i undersökningen att de har otillräckliga kunskaper när det gäller att granska bilder eller filmer på internet eller sociala medier.²⁷ Skolinspektionens tidigare granskning av undervisningen om källkritiskt förhållningssätt i grundskolan visade att det alltför sällan fanns förutsättningar för kompetensutveckling på området och en kollegial samverkan förekom inte heller särskilt ofta i arbetet med källkritik.²⁸

Risk att undervisningen i källkritik inte innehåller digitala källor

Redan i förarbetena till 1994 års läroplan betonas vikten av att ta elevernas medievärld på allvar i skolan, eftersom användningen av medier är en betydande del av deras liv.²⁹ Likaså förespråkas en undervisning i källkritiskt förhållningssätt som inkluderar bild och rörliga bilder med avsikt att förebygga risken för att elever skulle bli manipulerade av innehållet i media. Även om användningen av sociala medier har exploderat

²¹ Norlund, A. (2009), s. 32; Nylund, M. (2013), s. 69–73; Jämställdhetsmyndigheten (2023), s. 19.

²² Arensmeier, C. (2018), s. 5–20; Möllenberg, E. (2023).

²³ Pålsson, S. (2017); Skolverket (2022), s. 4–6; Statens medieråd (2023a), s. 47–50.

²⁴ Se bland annat: Nygren, T. (2019), s. 77ff; Sundin, O. och Haider, J. (2019).

²⁵ Se bland annat: Sundin, O. och Carlsson, H. (2016); Stakston, B. (2017), s. 48f; Haider, J. och Sundin, O. (2019); Sundin, O. och Haider, J. (2019).

²⁶ Skolverket (2022), s. 38.

²⁷ Skolverket (2022), s. 38.

²⁸ Skolinspektionen (2018b), s. 16–17.

²⁹ SOU 1992:94, s. 98.

de senaste åren är det ändå följderna av ett förändrat samhälle som har rötter längre tillbaka i tiden än så. Sociala medier är en viktig informationskanal för eleverna och behöver därför också uppmärksammas i undervisningen i källkritik i större utsträckning än vad de får utrymme till i dagens skola. Enligt undersökningar från Mediemyndigheten använder drygt 85 procent av unga i åldern 17–18 år sociala medier varje dag.³⁰ Nästan sex av tio ungdomar i åldern 17–18 år uppger att de dagligen tar del av nyheter och information från just sociala medier.³¹

År 2018 granskade Skolinspektionen 30 grundskolor och såg då väsentliga kvalitetsbrister i undervisningen i källkritik. Bristerna visade sig främst i fråga om att ge eleverna förutsättningar att lära sig söka information i digitala källor och att göra undervisningen i källkritik relevant i förhållande till de digitala arenor som eleverna vistas på. Endast på drygt en tredjedel av de granskade skolorna bedrevs undervisning i källkritiskt förhållningssätt som beaktade elevernas digitala vardag och de plattformar som de själva nyttjar. Det var även ovanligt att undervisningen omfattade hur sökmotorer sorterar och leder läsaren till viss information.³² Det speglar Skolverkets undersökning som påvisar att det är vanligare att lärarna i gymnasieskolan arbetar med källkritisk granskning av texter jämfört med bilder och filmer.³³ Skolverket lyfter också att elever behöver bättre förutsättningar att utveckla digital kompetens inom informationssökning och källkritik.³⁴ Undersökningar visar att nästan sex av tio unga i åldern 17–18 år uppger att de tar del av nyheter om vad som händer i samhället och i världen från sociala medier.³⁵ Eftersom informationen online oftast består av bilder och videor vid sidan av det skrivna ordet finns enligt forskare och experter ett eskalerande behov av att människor utvecklar en visuell litteracitet (läskunnighet) vid sidan av den verbala.³⁶

I Mediemyndighetens (tidigare Statens medieråd)³⁷ enkätundersökning uppger 70 procent av unga i åldern 17–18 år att de är mycket bra eller ganska bra på att avgöra om information på internet är sann eller falsk.³⁸ Samtidigt visar studier att unga har en tendens att överskatta sin kompetens och att deras skattning alltså inte behöver överensstämma med deras faktiska färdigheter.³⁹ Flera studier visar att ungdomar har särskilt svårt att skilja falska nyheter från sanna och att en avsaknad av kritiskt tänkande går att koppla till människors oförmåga att identifiera

³⁰ Statens medieråd (2023a), s. 41.

³¹ Statens medieråd (2023a), s. 67.

³² Skolinspektionen (2018b).

³³ Skolverket (2022), s. 20.

³⁴ Skolverket (2022).

³⁵ Statens medieråd (2023a), s. 67.

³⁶ Pålsson, S. (2017), s. 244f; Stakston, B. (2017), s. 27f; Axelsson, C.-A. W., m.fl. (2021), s. 2.

³⁷ Fr.o.m. 1 januari 2024 bildar Statens medieråd tillsammans med Myndigheten för press, radio och tv den nya Mediemyndigheten.

³⁸ Statens medieråd (2017), s. 75.

³⁹ Internetstiftelsen i Sverige (2017), s. 108f, Statens medieråd (2017), s. 76; Nygren, T. och Guath, M. (2019); Nygren, T. och Guath, M. (2021), s. 549–565.

desinformation.⁴⁰ I en studie av 483 gymnasieelever kunde 88 procent inte skilja nyheter från reklam i en vanlig dagstidning.⁴¹ Många hade också svårt att skilja mellan sakliga och vinklade texter samt identifiera manipulerade bilder. Studier visar även att elever vid yrkesprogram har något lägre kunskaper i att kritiskt och konstruktivt hantera digital information om samhällsfrågor i jämförelse med elever på högskoleförberedande program.⁴²

I gymnasieskolans uppdrag ingår att träna eleverna att tänka kritiskt och att granska information och förhållanden, samt att inse konsekvenserna av sina val.⁴³ En undervisning i källkritiskt förhållningssätt som inte i tillräckligt hög grad omfattar källor som eleverna själva använder kan få vidare konsekvenser. Om undervisningen saknar relevans för eleverna får de inte heller verktyg att agera medvetet i den digitala miljö som de spenderar sin tid i. Utan rätt verktyg riskerar elever att inte kunna förhålla sig kritiska till falsk eller vinklad information som de kan utsättas för. Det kan medföra en felaktig bild av sakförhållanden och orsakssamband vilket i förlängningen kan leda till falska föreställningar om sakers beskaffenhet.⁴⁴

Undervisningen i källkritik riskerar att inte ge eleverna tillräcklig vägledning för att kunna utveckla ett källkritiskt förhållningssätt

En vanlig missuppfattning är att elevers goda datorvana också gör dem kompetenta på områden som att söka efter information på nätet, och att de därför kan lämnas att hantera detta på egen hand. Svenska ungdomar är visserligen bra på att finna och ta del av trovärdiga nyheter från etablerad media, men de liksom andra människor har svårt att separera fakta från falska eller vilseledande nyheter.⁴⁵ Vetenskapliga studier pekar på att det är problematiskt att planera för och genomföra undervisning med utgångspunkten att eleverna kan hantera flera saker samtidigt eller att de besitter kunskaper och förmågor som de faktiskt inte har.⁴⁶ Även om ungdomar har erfarenheter av viss media och vissa plattformar ska lärarens roll som guide och ämnesexpert inte underskattas.⁴⁷ Forskning talar för att lärarna snarare behöver styra undervisningen och hjälpa eleverna med att få översikt, ge eleverna underlag samt verktyg för att de ska kunna navigera i ett rikt informationslandskap och därigenom nyttja internets resurser på ett konstruktivt sätt.⁴⁸ Principerna vid traditionell källkritik, som gäller analoga källor, räcker inte för att kunna navigera i digitala miljöer med förnuft, då de digitala plattformarna till exempel har förändrat antagandet om vem som står bakom viss information på

⁴⁰ European Commission (2022), s. 39.

⁴¹ Nygren, T. och Guath, M. (2019).

⁴² Nygren, T. och Guath, M. (2021), s. 549–565.

⁴³ Lgy 11. 1 Skolans värdegrund och uppgifter. Gymnasieskolans uppdrag.

⁴⁴ Skolinspektionen (2018b), s. 36.

⁴⁵ Nygren, T. (2019), s. 51.

⁴⁶ Nygren, T. och Guath, M. (2019), s. 24f.

⁴⁷ Nygren, T. (2019), s. 75.

⁴⁸ Skolforskningsinstitutet (2020), s. 46ff.

internet.⁴⁹ Elever behöver lära sig att identifiera manipulativa strategier som är vanligt förekommande på nätet,⁵⁰ se hur faktagranskning går till i praktiken samt öva på att granska vilseledande texter, bilder och videor.⁵¹ Vidare krävs kunskap om algoritmernas roll, och förståelse av att de inte är neutrala och objektiva, utan leder användaren i en viss riktning.⁵² Till detta hör att utgå från elevernas kunskapsnivå och anpassa stödet efter den vana som eleverna har, för att med tiden ge eleverna mer frihet och mer utmanande uppgifter.⁵³ Särskilt svårt tycks det vara att lära elever att identifiera källor bakom den information som de tar del av, så kallad lateral läsning, även efter flera lektioner med källkritiskt fokus.⁵⁴

Vidare ingår i gymnasieskolans uppdrag att lära eleverna att använda biblioteket och dess resurser.⁵⁵ I en alltmer digital värld är det viktigt att inte tappa kontakten med analoga resurser, som böcker och tidskrifter. Lärarna behöver vid sidan av att möta upp de digitala behoven också leda undervisningen på ett sådant sätt att eleverna kan fördjupa sina ämneskunskaper genom en mångfald av källor. Skolinspektionen uppmärksammade i den tidigare granskningen av grundskolan att undervisningen i liten grad omfattade centrala delar i analog informationssökning i till exempel bibliotek och böcker.⁵⁶ Likaså framkom i flera fall en avsaknad av samarbete med skolbiblioteket.⁵⁷ Att eleverna en stor del av sitt dagliga liv använder sig av digitala medier för underhållning och kommunikation, men också för informationssökning, ökar vikten av att skolan visar även de informationskällor som de själva kanske inte skulle välja. Det finns annars en stor risk att många elever inte får kännedom om hur dessa källor fungerar, vad som utmärker dem och vad som är deras styrkor och svagheter.⁵⁸

Syfte och frågeställning

Syftet med granskningen är att bedöma kvaliteten i de utvalda skolornas undervisning avseende källkritiskt förhållningssätt till digitala och andra källor, med fokus på undervisningen i gymnasieskolan. Bedömningarna görs i förhållande till Skolinspektionens kvalitetskriterier (se bilaga 1). I granskningen omfattar begreppet källkritiskt förhållningssätt såväl källkritik och källtillit som informationssökning.

⁴⁹ Sundin, O. (2018), s. 9, Nygren, T. (2019), s. 77.

⁵⁰ Nygren, T. (2019), s. 80ff.

⁵¹ Axelsson, C.-A. W. m.fl. (2021).

⁵² Haider, J. och Sundin, O. (2017), s. 39.

⁵³ Nygren, T. (2019), s. 76.

⁵⁴ Axelsson, C.-A. W., m.fl. (2021), s. 3.

⁵⁵ Lgy 11. 2 Övergripande mål och riktlinjer. 2.1 Kunskaper.

⁵⁶ Skolinspektionen (2018b), s. 32.

⁵⁷ Skolinspektionen (2018b), s. 21f.

⁵⁸ Skolinspektionen (2018b), s. 32.

Mot bakgrund av syftet besvaras följande frågeställning:

- I vilken utsträckning främjar undervisningen elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor?

Granskningen har för avsikt att uppmärksamma hur lärarna arbetar för att undervisningen ska främja elevernas förmåga att söka och värdera information i såväl digitala som andra källor.

Avgränsning

Granskningen fokuserar på gymnasieskolans år 1 och 2 och omfattar undervisningen i ämnena engelska, historia, naturkunskap (alternativt biologi, fysik, kemi), religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. Ämnena är gemensamma för hela gymnasieskolan och eftersom alla elever möter dessa ämnen får de en nyckelroll i att uppfylla uppdraget att förbereda eleverna för ett aktivt deltagande i samhällslivet.⁵⁹ De utvalda ämnena har dessutom tydliga inslag av källkritiskt förhållningssätt inskrivna i centralt innehåll och kursplan. Fokus för granskningen är att fånga den breda bilden av hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt tar sig uttryck på de besökta skolorna och avser inte att på ett djupgående sätt granska de enskilda ämnena eller fånga detaljmässiga skillnader mellan dem.

Kvaliteten i huvudmannens och rektorns arbete med att skapa förutsättningar för att utveckla undervisningen har inte bedömts, men dessa faktorer kan ge förklaringar till hur undervisningen av ett källkritiskt förhållningssätt utformas på skolan.

Granskningens genomförande

Granskningen omfattar 30 gymnasieskolor, varav tio med såväl högskoleförberedande som yrkesförberedande program, tio med enbart yrkesprogram samt tio med endast högskoleförberedande program.

Intervjuerna, lektionsobservationerna och den insamlade dokumentationen ligger till grund för de kvalitetsbedömningar som Skolinspektionen har gjort. Bedömningarna utgår från de kvalitetskriterier som myndigheten har tagit fram baserat på vetenskapliga studier och Skolverkets stödmaterial. Kriterierna som definierar vad som bedöms utgöra hög respektive låg kvalitet inom respektive bedömningsområde återfinns i bilaga 1.

För varje granskad skola har Skolinspektionen fattat ett verksamhetsbeslut. Besluten har skickats till huvudmännen för de skolor som har deltagit i granskningen. Utöver en fördelning utifrån vilken typ av program som gymnasieskolan erbjuder eftersträvar urvalet en variation av

⁵⁹ I gymnasieskolan finns åtta ämnen som är gemensamma för hela gymnasieskolan: engelska, historia, idrott och hälsa, matematik, naturkunskap, religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk.

gymnasieskolor sett till geografisk spridning, huvudmannatyp och kommuntyp⁶⁰. Den empiri som har legat till grund för bedömningarna i besluten bygger på dokumentstudier, intervjuer och lektionsobservationer. Intervjuer har genomförts med lärare och eventuell skolbibliotekarie eller annan bibliotekspersonal, elever och rektorn. Elevintervjuerna hölls under våren med elever som läste år 1 samt under hösten med elever i år 2.

För en utförligare beskrivning av metod och urvalsprinciper, se bilaga 2. En förteckning över de skolor som ingått i granskningen återfinns i bilaga 3.

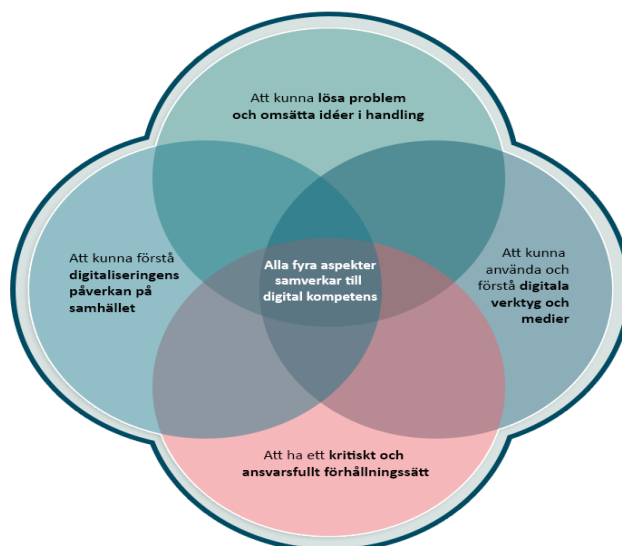
⁶⁰ Enligt SKR:s kommungruppsindelning.

Begreppsförklaring

Källkritiskt förhållningssätt

I granskningen definierar vi ett källkritiskt förhållningssätt som förmågan att tolka, granska och värdera olika typer av information för att på ett analytiskt sätt kunna urskilja och förstå olika perspektiv, konsekvenser och samband. Vidare förutsätter ett källkritiskt förhållningssätt förmågan att urskilja, utveckla och ifrågasätta sina egna och andras bedömningar och slutsatser, samt att kunna använda och förklara information, analyser och argument i resonemang om olika ämnen. Med ett kritiskt förhållningssätt menas inte att vara negativt inställd till information, utan att pröva källors trovärdighet avseende syfte och budskap. Det handlar också om förmågan att kunna navigera i en komplex verklighet präglad av ett stort informationsflöde, ökad digitalisering och en snabb förändringstakt. Undervisning som gynnar ett källkritiskt förhållningssätt bör omfatta det ovanstående och innefatta moment som fokuserar på attityder och tillit till olika källor. I granskningen omfattar begreppet källkritiskt förhållningssätt såväl **källkritik** och **källtillit** som **informationsökning**, och utgår bland annat från gymnasieskolans läroplan och Skolverkets beskrivning av de fyra aspekterna av digital kompetens (se figur 1).

Digital kompetens

Figur 1. De fyra aspekterna av digital kompetens.⁶¹

⁶¹ Skolverket.se: Fyra aspekter av digital kompetens. Bilden är bearbetad av Skolinspektionen.

Källkritik, källtillit och källor

Källkritik och källtillit handlar om att granska och värdera källors styrkor och svagheter ur olika perspektiv. Perspektivet **relevans** handlar om i vilken mån källan är användbar i förhållande till frågeställningen. Perspektivet **trovärdighet** som handlar om att vara uppmärksam på vem som står bakom en källa, i vems intresse informationen kan vara skriven, liksom hur rimlig informationen är i förhållande till det man redan känner till om ämnet (Alexandersson, M. m.fl., 2007). Olika metoder och tillvägagångssätt för att granska källor handlar bland annat om att granska källans **äkthet** (Är källan vad den utger sig för att vara?), **tid** (Är informationen aktuell?), **beroende** (Är informationen fristående eller beroende av andra källor?) och **tendens** (Finns det värderingar i informationen från källan?) (Alexandersson, K., 2016). I relation till källor på internet finns också behov av kritik av sökningarna som handlar om att ifrågasätta varför vi får den information som vi får vid sökningar och inte någon annan (Haider, J. och Sundin, O., 2017).

Digitala och analoga källor

Källornas egenskaper ger olika utmaningar när det gäller att granska och värdera dem. I **analog**a källor är ofta författaren känd och definierad. De har ett innehåll och referenser som inte förändras, men kan samtidigt representera ett begränsat perspektiv. Så är det inte alltid när det gäller information på internet. Informationen kan innehålla vinklad eller vilseledande information från oklara avsändare. Flera **digitala** miljöer och källor bygger dessutom på olika grader av användarmedverkan. Det kan handla om allt från diskussionsforum och bloggar till användargenerativa uppslagsverk som Wikipedia där den professionella författarrollen är ersatt av andra vägar till publicering, vilket för med sig nya förutsättningar att bedöma trovärdighet och utröna vem som står bakom informationen.

Informationssökning

Kunskaper om informationssökning innefattar att kunna formulera sökbara frågor, att söka information och navigera på internet och att sovra i stora informationsmaterial. Vidare innefattas förmågan att ställa frågor omkring och begränsa sökningarna för att få fram den information som eftersöks samt att kritiskt bedöma informationskällor (Sundin, O., 2015). Den stora tillgången till information via olika medier ställer krav inte bara på att kritiskt värdera information utan också på kunskaper om hur informationssökningen via sökmotorer som till exempel Google påverkar vilken typ av information elever får tillgång till (Sundin, O. och Carlsson, H., 2016). Bedömningar om information är sann eller falsk behöver kompletteras med ifrågasättanden om vilken information vi får tillgång till via sökningar på internet (Haider, J. och Sundin, O., 2017).

Algoritmernas roll när det gäller att söka information i digitala medier handlar om vikten av att förstå mer om hur information filtreras och prioriteras för användarna. Vad som filtreras fram baseras exempelvis på användarens intressen, vänner, köphistorik eller var användaren befinner sig i världen. Filtreringen innebär att användaren får se mer information som förstärker redan befintliga perspektiv, preferenser eller åsikter. Det finns risk för att redan etablerade åsikter och preferenser på så sätt stadfästas utan att i tillräcklig omfattning utmanas av andra perspektiv och kunskaper. Det kan i sin tur försvåra social tillit och sammanhållning.

Det finns dock också forskning som menar att få människor är helt isolerade från impulser med kontrasterande perspektiv, vilka fungerar som en motkraft mot filtrerad information. En diskussion om, och förståelse för, hur algoritmer fungerar är sammanfattningsvis en viktig del av informationssökningen (Stakston, B, 2017). Inte minst handlar detta om förmågan att skilja mellan popularitet och kvalitet när sökträffar sorteras av algoritmer som beaktar inte minst popularitet i sorteringen. Att se vad som är rimligt att söka efter och klicka på är en utmaning i teori och praktik som kräver inte minst goda ämneskunskaper i kombination med digital kompetens (Wineburg, S. och McGrew, S., 2018).

Det här visar granskningen

I följande avsnitt presenteras Skolinspektionens övergripande bild av i vilken utsträckning som undervisningen främjar elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor på 30 granskade gymnasieskolor.

Det första bedömningsområdet rör hur lärarna gör för att hålla ett källkritiskt förhållningssätt ständigt närvarande i undervisningen, genom att omfatta olika källor och uttryckssätt. Det handlar om hur lärare medvetandegör behovet av ett källkritiskt förhållningssätt genom teoretiska genomgångar och praktiska övningar om trovärdighet och relevans hos olika källor. I detta ingår också undervisning som involverar bild, rörlig bild och ljud, samt de digitala plattformar som eleverna själva nyttjar för att söka information.

För det andra bedömningsområdet är fokus på hur lärarna ger eleverna ledning och stöttning i undervisningen om källkritik. Det rör dels hur lärarna skapar moment och utformar uppgifter som låter eleverna pröva sina källkritiska färdigheter på olika typer av källor, dels vilken vägledning och återkoppling som de ger eleverna under resans gång.

Det tredje och sista bedömningsområdet handlar om i vilken utsträckning som lärarna samarbetar för att utveckla sin undervisning i källkritiskt förhållningssätt utifrån respektive ämnes specifika förutsättningar och utmärkande drag. Iakttagelserna står i relation till hur lärare gör för att hålla sin kompetens uppdaterad på såväl den tekniska utvecklingen och elevernas digitala världar som andra didaktiska rön inom det källkritiska området. Avsnittet uppmärksammar i vilken utsträckning som lärare söker samarbete med såväl andra lärare som med skolbibliotekarie eller motsvarande personal med sakkunnig kompetens.

Enligt Skolinspektionens kvalitetskriterier för hög kvalitet ska ett källkritiskt förhållningssätt och en källkritisk metod hållas ständigt närvarande i undervisningen genom en mix av både teoretiska genomgångar och praktiska övningar. Undervisningen ska involvera prövningar av trovärdigheten och relevansen hos olika källor. Lärarna ska också ge återkoppling till eleverna samt samarbeta med varandra och/eller med sakkunnig på området för att utveckla sin undervisning. (Se Skolinspektionens kvalitetskriterier i bilaga 1.)

Majoriteten av de granskade skolorna behöver utveckla sitt arbete för att ge eleverna möjlighet att lära sig ett källkritiskt förhållningssätt

Sammantaget har Skolinspektionen bedömt att 25 av de 30 granskade skolorna behöver utveckla sin undervisning i källkritiskt förhållningssätt.

Skolinspektionens övergripande bild är att många lärare integrerar ett källkritiskt förhållningssätt i undervisningen som visar eleverna behovet av att de använder sig av källkritik. Den samlade undervisningen omfattar ofta prövningar av trovärdighet och relevans, men många gånger står framför allt digitala textbaserade källor i fokus, och omfattar i låg grad källor som bilder, rörliga bilder och ljud eller elevernas digitala plattformar.

De utvecklingsområden som Skolinspektionen har identifierat handlar främst om att lärarna behöver:

- Låta undervisningen omfatta sökning och granskning av andra källtyper än text, såsom bild, rörliga bilder och ljud, samt de sociala medieplattformar som eleverna själva använder.
- Ge tydlig och framåtsyftande återkoppling när det gäller att söka, granska och värdera källor, så att eleverna kan utveckla sitt källkritiska förhållningssätt.
- Skapa sig en samsyn för hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt behöver utvecklas med en tydlig förankring i respektive ämnes eget kunskapsfält och dess vetenskapliga tradition samt i det arbetet ta del av relevant sakkunskap.

De mest återkommande utvecklingsområdena hittas i det bedömningsområde som rör lärarnas samarbete för att utveckla undervisningen. Skolinspektionen bedömer att 25 av 30 skolor behöver utveckla samarbetet mellan lärarna och/eller med tillgänglig skolbibliotekarie, alternativt annan personal med relevant sakkunskap. I detta ingår att tillsammans skapa sig en gemensam förståelse av hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt kan och bör utvecklas samt förankras i respektive ämne och utifrån ämnets specifika särdrag.

Av de granskade skolorna har 21 skolor bedömts arbeta med källkritik på ett sätt som i flera delar motsvarar de kvalitetskriterier som Skolinspektionen anser står för god kvalitet, även om utvecklingsområden finns på ett eller flera bedömningsområden.

Vid fem av de 30 granskade skolorna bedöms lärarna bedriva en undervisning som i stor utsträckning motsvarar hög kvalitet i enlighet med Skolinspektionens kvalitetskriterier.

Undervisningen på de granskade skolorna integrerar ofta källkritiken, men i fokus står främst textbaserade källor

Granskningens första område tar sikte på lärarna och vad de gör för att kontinuerligt integrera ett källkritiskt förhållningssätt i undervisningen. Det som har bedömts är hur lärare lägger upp undervisningen utifrån sina respektive ämnen samt ger utrymme för diskussioner och frågor som visar eleverna behovet av ett källkritiskt förhållningssätt. I detta ingår också att lärare lyfter källkritiska begrepp, metoder och perspektiv som är relevanta

för ämnet, samt demonstrerar för eleverna hur de ska gå till väga vid informationssökning och källkritisk granskning. Granskningen har dock inte gjort mer ingående jämförelser mellan innehållet i de olika undervisningsämnen eller på vilket sätt som det källkritiska förhållningssättet tar sig uttryck i respektive ämne.

Skolinspektionens övergripande bild är att undervisningen på 20 av de 30 granskade skolorna behöver utvecklas i delar av detta område. Det handlar bland annat om att lärarna på vissa av dessa skolor måste låta olika källor och uttryckssätt bli en del av undervisningen i källkritik. Det förekommer också på en del skolor att behovet av ett källkritiskt förhållningssätt inte medvetandegörs för eleverna i undervisningen, till exempel genom diskussioner om aktuella och/eller kontroversiella ämnen. I vissa fall tränas eleverna inte heller i informationssökning i förhållande till bibliotek, böcker eller databaser.

Många lärare integrerar ett källkritiskt förhållningssätt, men stora skillnader finns i kvalitet och omfattning

Skolinspektionen har här granskat i vilken utsträckning som undervisningen integrerar ett källkritiskt förhållningssätt i alla ämnen och arbetsområden där källor och information används. Det handlar om hur lärare tar upp källkritik i sitt respektive ämne och utifrån källor som är relevanta för undervisningsämnet, men också hur lärare gör för att väva in det löpande i undervisningen snarare än att planera in det i enskilda och separata delar. Undervisning i källkritiskt förhållningssätt behöver innehålla tolkningar, granskningar och värderingar av information från olika källor, samt teoretiska resonemang om hur argument, perspektiv och åsikter tar sig uttryck i olika källor. Genom dessa samtal skapar läraren en förståelse av varför ett källkritiskt förhållningssätt är nödvändigt.

Granskningen visar att undervisningen på majoriteten av de granskade skolorna integrerar ett källkritiskt förhållningssätt där teoretiska resonemang samt prövningar av relevans och trovärdighet tillämpas. Samtidigt framträder på många skolor stora skillnader i undervisningens kvalitet och omfattning. Samlat från alla skolor ges flera exempel och beskrivningar som visar på hur källkritik behandlas i de respektive ämnena. Ett urval av vad olika undervisningsämnen har lyft i undervisningen finns sammanställt i tabell 1.

Exempel på innehåll i källkritiska inslag per ämne	
Ämne	Innehåll/diskussionsämnen
Samhällskunskap	Invasionen av Ukraina, koranbränningar och andra kontroversiella frågor, digitala hot, konspirationsteorier, "fake news", propaganda, demokrati, desinformation, algoritmer, sociala medier, källkritiska begrepp, vetenskaplig metod, jämförelse av källor, jämförelse av nyhetsrapportering.
Historia	Primära och sekundära källor, jämförelse av källor, källkritiska begrepp, bildanalys, manipulerade bilder, informationssökning i databas, referatteknik, diverse kontroversiella frågor.
Religion ⁶²	Koranbränningar, religion kontra vetenskap, jämförelse vetenskapliga studier.
Naturkunskap (alt. biologi, fysik, kemi)	Pseudovetenskap, vetenskaplig metod och vetenskapligt förhållningssätt, genmanipulering och andra kontroversiella frågor, statistik, Chat GPT, "fake news", argumentation, referatteknik.
Engelska	Källhänvisning, propaganda, "fake news", desinformation, argumentation, granskning av ljud och bild, jämförelse av källor, sociala medier, tendentiösa källor, manipulativa strategier, sökoptimering, referatteknik, jämförelse nyhetsrapportering.
Svenska/svenska som andraspråk	Källhänvisning, "fake news", argumentation, diverse kontroversiella frågor, vinklade texter och nyheter, textanalys, filmanalys, informationssökning, referatteknik, desinformation, konspirationsteorier, källkritiska begrepp, sökoptimering.
Ämnesövergripande	Pandemin, debattartiklar, "deepfake", AI, granska avsändarens syfte, vinkling av forskning, källvärdering.
Programspecifikt eller övriga ämnen	Vetenskapligt förhållningssätt, filmanalys, kost och träning, vinklade nyheter, statistik, källtillit, trovärdiga källor manipulativa källor, granskning av bild, ljud och video, "deepfake", bildsökningar, AI, källkritiska begrepp, konspirationsteorier, desinformation, granskning av influencers budskap.

Tabell 1. Exempel på källkritiska inslag i undervisningen från de granskade skolorna.

Vidare framgår av intervjuerna med lärarna att flera av dem hämtar inspiration till undervisningens innehåll från externa resurser. Det rör sig till exempel om myndigheter som Skolverket, Mediemyndigheten (tidigare Statens medieråd), Myndigheten för psykologiskt försvar (MPF) och Forum för levande historia, men också om att de hämtar inspiration från författare

⁶² Det i jämförelse mindre omfattande underlaget kan till viss del bero på att lärare och elever på flera skolor uppgav att undervisning i religionskunskap låg först i år 3.

som Emma Frans, Åsa Wikforss och Jack Werner. I ett par fall finns, utöver den ordinarie undervisningen, också avsatta dagar när källkritiken ingår i ett större sammanhang eller får ett specifikt fokus.

Vid mer än var tredje granskad skola står textbaserade källor i fokus

Undervisningen behöver innehålla teoretiska resonemang av källors trovärdighet, tillförlitlighet och relevans. Den bör även omfatta metoder för hur eleverna kan lära sig att genomskåda desinformation, falska och partiska nyheter, använda sig av lateral läsning eller omvänd bildsökning. Det är även av betydelse att den samlade undervisningen ger eleverna en bredd som omfattar såväl text som bild, rörlig bild och ljud samt de digitala plattformar som eleverna använder sig av. Genom att läraren presenterar medvetna strategier för att söka och värdera information, utifrån en viss uppgift och metod, ges eleverna verktyg för att förena både teori och praktik. Då metoder och tillvägagångssätt fungerar på olika sätt i de olika ämnena finns behov av att också kunna välja rätt arbetssätt och ämnesanpassa undervisningens struktur.

Granskningen visar att många av lärarna på de granskade skolorna i olika utsträckning integrerar ett källkritiskt förhållningssätt i sin undervisning, där teoretiska diskussioner samt prövningar av relevans och trovärdighet tillämpas. Det framgår dock att undervisningen på mer än var tredje granskad skola främst behandlar textbaserade källor. Undervisningen på dessa skolor omfattar i låg grad medieformat som bild, ljud och rörlig bild samt utgår i liten utsträckning från de sociala medier som eleverna själva nyttjar. Användningen av sociala medier i undervisning skiljer sig åt från lärare till lärare och de flesta exemplen kommer från samhällskunskapsämnet och engelskan. Förklaringar till varför lärarna inte undervisar om andra medier och digitala plattformar är i regel att de upplever sig sakna tillräcklig kunskap om dessa områden. En lärare berättar till exempel att de hade ett arbete där eleverna skulle granska bilder och identifiera falska bilder, men att det inte föll väl ut eftersom det var svårt för både eleverna och lärarna. På flera av skolorna uppger också rektorn att det finns utvecklingsbehov hos vissa lärare att bli bättre på att integrera bilder, videor och sociala medier i sin ämnesundervisning.

Elever vid flera av skolorna i granskningen berättar att den samlade undervisningen i liten omfattning behandlar nyheter som de möter i sociala medier. En del av dem ger uttryck för att lärarna verkar direkt skeptiska till informationen på sociala medieplattformar. Enligt eleverna avfärdar lärare ofta deras försök att diskutera den information som de möter där med uppmaningar om att inte lita på denna. Samtidigt ger elever uttryck för att det inte är så givande med källkritik i specifika ämnen, men att det blir viktigt om man i stället tänker källkritik i förhållande till sociala medier, samhället och vardagen. Eleverna påpekar att bara för att de inte läser tidningar betyder det inte att de inte tar del av nyheter.

Lärare som har integrerat bilder och rörliga bilder i undervisningen lyfter bland annat exempel från att de har visat en film från Mediemyndigheten som belyser hur falska nyheter kan spridas genom en påhittad nyhet om att tvättbjörnar invaderar Sverige, vilket sedan ledde in på frågor om propaganda och desinformation. På en annan skola berättar lärare i naturkunskap om att ett viralt klipp som hävdar att det finns ett lager plast runt sallad låg till grund för empiriska undersökningar i den fortsatta undervisningen.

Vid en del av de granskade skolorna finns risk för att undervisningen i källkritik blir instrumentell

På flera av de granskade skolorna inbegriper undervisningen inte fördjupade diskussioner som väcker elevernas engagemang och åskådliggör behovet av källkritik. En del elever beskriver undervisningen som ofta generellt hållen, enformig och oinspirerande. Att det är upprepningar i arbetsgången, i synnerhet när de ska följa en checklista. Några elever uppger att källkritiken i vissa ämnen snarare är ett besvär som tar tid från den faktiska arbetsuppgiften eller att källkritiken enbart finns med för att det "ska se bra ut". Elever berättar att de också kan tycka att det blir tråkigt när undervisningen inte skiljer sig nämnvärt från den som de fick under åren i högstadiet. Flera elever ger också uttryck för att undervisningen i källkritik inte blir intressant eftersom den sällan relaterar till ämnen som rör deras liv och vardag. Elever berättar bland annat att det vore mer angeläget att göra research och vara källkritisk inom ämnen som intresserar dem och ger som exempel ämnen som "fake news", sociala medier och AI.

Även flera av lärarna på de granskade skolorna beskriver att undervisningen i källkritik tenderar att bli instrumentell och mekanisk. Några av dem uppger att begreppet källkritik sänder ut negativa signaler till eleverna och att det kan finnas en stark motvilja hos eleverna när de meddelar att de ska arbeta med källkritik i undervisningen. Lärare beskriver bland annat att det inte är så lätt att göra källkritiken rolig för eleverna, eftersom den innehåller så mycket upprepningar om vad som är trovärdigt, relevant och så vidare. Vid en skola berättar lärarna att de arbetar med "avprogrammering" av det instrumentella tankesättet som eleverna har med sig från grundskolan. Vi återkommer till detta nedan.

Undervisningen på de granskade skolorna omfattar till viss del informationssökning och sökteknik, men fokus är ofta på digitala texter och sökmotorer

Området rör i vilken grad undervisningen innehåller teoretiska resonemang om vad som kan påverka utfall av informationssökningar i olika källor såväl som praktiska metoder för att söka information i både digitala och analoga källor. Det handlar till exempel om att lärare visar eleverna källor som är bra och pålitliga samt hur de ska gå till väga för att

söka information i sökmotorer, databaser, bibliotek, böcker och tidskrifter utifrån källor som är relevanta för ämnet. I detta ingår metoder för att formulera sökbara frågor och begränsa sökningar, så kallad sökoptimering, samt få en förståelse av hur sökmotorer samlar och sorterar information och varför det kan vara viktigt att förhålla sig kritisk till det.

Av granskningen framgår att många lärare bedriver en undervisning som omfattar vissa aspekter av sök teknik, men att det på flera av de granskade skolorna skiljer sig åt mellan lärare i vilken utsträckning som detta görs. Det handlar bland annat om hur eleverna får verktyg för att underlätta sina sökningar, men också samtal om hur algoritmer i sökmotorer och sociala medier styr användaren fram till en särskild information. På några av de granskade skolorna berättar lärarna och eleverna att de bland annat har undersökt hur sökhistoriken påverkar nya sökningar, studerat olika medieflöden och diskuterat omtvistade begrepp som "filterbubblor".

Granskningen visar dock att undervisningen på var fjärde granskad skola i liten utsträckning omfattar samtal om sökmotorer, sökoptimering och hur sökningar på nätet begränsas av algoritmer, vilket kan försvåra för eleverna när de ska ta ställning till vilken information som är mest relevant att använda sig av. Vissa elever beskriver svårigheter med att avgöra vilken information som de behöver hitta bland all tillgänglig fakta och att de kan skrolla sida upp och sida ner utan att veta vad de ska söka på. Av granskningen framgår också att det är ovanligt att undervisningen omfattar metoder för hur eleverna ska lära sig att söka i bilder, så kallad omvänd bildsökning. I intervjuerna med elever och lärare framkommer endast sporadiska exempel, från enstaka ämnen eller lärare, på att någon form av bildsökning har skett. Ett par förklaringar som lärare ger till detta är begränsningar i tid och utrymme i kursen eller att de själva inte har tillräckliga kunskaper på området. En del elever beskriver i intervjuerna att de har viss kännedom om hur algoritmer fungerar eller hur de ska gå till väga för att genomföra en omvänd bildsökning, men uppger att kunskaperna inte kommer av undervisningen i gymnasieskolan.

Sökningar i bibliotek och databaser är mindre förekommande på hälften av de granskade skolorna

Av granskningen framgår att undervisningen i källkritiskt förhållningssätt på mer än var tredje granskad skola nästan uteslutande rör informationssökning i digitala sökmotorer och texter och omfattar i liten utsträckning bibliotek, fysiska böcker och tidskrifter. En del lärare och elever beskriver visserligen att de har besökt kommunala bibliotek, men det framgår många gånger av intervjuerna att det främst handlar om boklån och inte som en del av att utveckla sök tekniska färdigheter. Eleverna ger också en bild av att fysiska böcker sällan används som källor i deras arbeten, även om de har tillgång till läroböcker. Kunskaper om hur man söker i böcker och register tillskriver eleverna ofta undervisningen i grundskolan.

Det varierar såväl inom de granskade skolorna som mellan dem i vilken utsträckning undervisningen inbegriper sökningar i olika slags databaser. I granskningen framkommer att det på flera skolor enbart är enstaka lärare som använder sig av någon form av databas i ämnesundervisningen, till exempel DiVA, Google Scholar och NE. Vid åtminstone hälften av skolorna i granskningen uppger eleverna att undervisningen inte har rymt hur sökningar kan göras i olika databaser. Vanliga beskrivningar från lärarna och skolbibliotekarierna är att undervisning i databassökning först blir aktuellt i samband med förberedelserna till gymnasiearbetet i år 3. Elever på några av skolorna berättar att lärarna visserligen har hänvisat till databaser som NE.se, men att de inte har fått någon vägledning i hur de ska söka i denna.

Vid ett par av de granskade skolorna framkommer att skolbibliotekarien i hög grad är delaktig i att ge eleverna undervisning i databassökning och beskriver en progressionsplan där eleverna introduceras till enklare databaser i år 1, för att sedan möta mer avancerade databaser i år 2 och 3. Personalen på dessa skolor beskriver också att undervisningen som ges är ämnesspecifik och utgår från det som eleverna arbetar med. I ytterligare några fall har personalen på skolor upprättat ett mer strukturerat samarbete med ett kommunalt bibliotek, ett universitet eller en högskola, i avsikt att ge elever undervisning och stöttning vid informationssökning i bibliotek och databaser.

Vid majoriteten av skolorna behöver vägledningen i källkritik utvecklas

Det andra bedömningsområdet uppmärksammar hur lärarna arbetar för att eleverna dels ska få möjlighet att tillämpa sina källkritiska färdigheter i praktiken, dels ges stöd och återkoppling som utvecklar deras källkritiska förhållningssätt. Det som har bedömts är hur lärarna ger ledning och stöttar elevernas utveckling av ett källkritiskt förhållningssätt genom moment som omfattar olika sorters källor och genomtänkta frågor att undersöka, reflektera över samt pröva resonemang kring. Lärarna ska leda eleverna genom att skapa uppgifter med ett väl valt innehåll och med genomtänkta frågor som eleverna ska undersöka. Det handlar om att välja ut aktuella och/eller lokala ämnen likväl som att stimulera lärandet genom ämnesspecifika och ämnesdisciplinära förhållningssätt. Den lärarledda undervisningen bör även innebära att eleverna får stöd och konstruktiv, åldersanpassad feedback för att se sina egna fördomar och begränsningar när det gäller digital kompetens. Vidare är det av vikt att undervisningen planeras och genomförs med en progression över tid. Det kan exempelvis handla om att börja med väl avgränsade uppgifter där eleverna lär sig använda olika typer av källor samt lär sig deras styrkor och svagheter för att med tiden öppna upp mer.

Skolinspektionens granskning visar att 21 av de 30 granskade skolorna behöver utveckla delar av detta område. På mer än var tredje granskad

skola bedömer Skolinspektionen att undervisningen inte omfattar uppgifter som ger dem en möjlighet att söka, granska och värdera källor av olika slag. Vanligt är också att eleverna inte ges tillräcklig återkoppling som kan utveckla deras källkritiska förmåga.

Stor skillnad i hur undervisningen skapar möjligheter för eleverna att tillämpa sina källkritiska kunskaper

En central del i undervisningen är att eleverna inte enbart lär sig källkritiska begrepp, metoder och arbetssätt utan att de också ges möjlighet att öva på att omsätta dessa färdigheter till praktiskt handlande i undervisningsämnet. Det handlar om att lärarna utifrån undervisningsämnets särskilda förutsättningar och egenskaper utformar uppgifter som omfattar olika sorters källor och källtyper, analoga och digitala, text och bild, samt de digitala plattformar som eleverna använder. Det är också av vikt att uppgifterna bygger på en nulägesbild och en tänkt progression av elevernas källkritiska färdigheter och förmågor, där svårighetsgraden ökar i takt med elevernas källkritiska kompetens.

Granskningen visar att det finns lärare på majoriteten av de granskade skolorna som inte enbart undervisar om källkritik, utan även skapar uppgifter som låter eleverna omsätta sina kunskaper i praktiken. Med vilken kvalitet och i vilken omfattning som detta görs varierar dock mellan olika lärare, ämnen, program och programtyper. På var tredje skola i granskningen framkommer dessutom att undervisningen i liten utsträckning omfattar andra källor än text. Elever vid flera skolor efterlyser även fler möjligheter att granska bilder och videor. De beskriver att de har fått en hel del undervisning om hur de ska granska texter, medan analyser av bilder, video och ljud har varit mer sällsynt. Vidare ger en del elever uttryck för att deras uppgifter behöver bli mer varierade, avancerade och nyanserade, eftersom det annars upplevs upprepande och mindre engagerande. Elever berättar till exempel att de skulle vilja veta mer om hur man ska utveckla sin text med hjälp av källorna och att skriva jämförande texter som bygger på pålitliga respektive opålitliga källor.

På granskade skolor där undervisningen i källkritiskt förhållningssätt bedöms fungera väl framkommer i intervjuerna och lektionsobservationerna flera exempel på hur lärarna utformar uppgifter som låter eleverna pröva sina källkritiska färdigheter i praktiken. Det handlar bland annat om att låta eleverna granska bilder utifrån hur de kan användas och manipuleras för att påverka människor, till exempel med hjälp av AI, eller jämföra information på myndighetssidor med den information som eleverna möter i sociala medier.

Eleverna lämnas till viss del ensamma i sitt lärande av källkritiskt förhållningssätt

För att eleverna ska kunna nyttja tryckta källor och digitala källor på ett konstruktivt sätt är det nödvändigt att ge struktur och helhet inför lärande av ny och svår kunskap. Att låta eleverna arbeta utan vägledning riskerar att bli kontraproduktivt. Det är därmed av betydelse att undervisningen i källkritik innehåller tydliga instruktioner för hur eleverna ska arbeta eller modeller för hur saker ska presenteras. Stödet som ges behöver vara såväl anpassat efter olika källors specifika särdrag, som utifrån det skolämne som undervisningen gäller, eftersom ett källkritiskt förhållningssätt ser olika ut beroende på ämne. Modeller och begrepp i ett undervisningsämne eller för en specifik källtyp fungerar inte nödvändigtvis i andra ämnen eller källtyper. Vidare är det av vikt att anpassa stödmaterialets omfattning efter elevernas kunskapsnivå och deras utveckling över tid. Ökande kunskaper i ett ämne öppnar för att elever längre fram kan arbeta mer fritt med undersökande uppgifter.

I granskningen framkommer att många lärare stöttar eleverna i klassrummet vid behov och enligt eleverna uppmanar lärarna dem att hela tiden vara källkritiska eller att de ska tänka källkritiskt. Samtidigt ger elever på en del av de granskade skolorna uttryck för att det inte är det helt tydligt hur de faktiskt ska vara det. Vissa elever beskriver att det verkar finnas en förväntan hos lärarna på att eleverna redan kan agera källkritiskt när de kommer till gymnasiet. Som exempel berättar elever vid en skola att de fick i uppgift att använda Chat GPT för att samla information och vara källkritiska, men inga instruktioner från läraren för hur de faktiskt skulle granska texterna. Av granskningen framgår att det är relativt vanligt att lärarna på de granskade skolorna ger eleverna olika former av begreppslistor, lathundar för källhänvisning, rapportmallar och tips på källor som eleverna kan utgå från i arbetet med källkritik. Det varierar dock markant mellan lärarna både inom och mellan de granskade skolorna i vilken omfattning som vägledning ges i undervisningen. Det är dessutom enbart ett fåtal av lärarna som ger uttryck för en progressionstanke kopplad till det stödmaterial som används. Dessa lärare beskriver att de väljer ut källor som ska vara anpassade till eleverna i språk och innehåll samt att de inledningsvis erbjuder relevant stödmaterial, som mallar och checklistor, men att detta stöd sedan avvecklas med tiden.

I intervjuerna berättar en del lärare och elever att verktygen, som är avsedda att vara ett stöd, i stället ger till följd att undervisningen blir instrumentell, mekanisk och enformig. Eleverna beskriver bland annat att många uppgifter ser likadana ut och att det är lätt att de bara tänker utifrån termer som tendens och beroende. Enligt eleverna leder det ofta till att de inte upplever att det känns relevant eller angeläget att vara källkritisk. Lärare på ett par av de granskade skolorna uppger dessutom att de kunskaperna i källkritik som eleverna ibland bär med sig från grundskolan präglar tillvägagångssättet för granskning även i gymnasiet och förvandlar

undervisningen till en checklista där eleverna enbart fyller i sina framsteg utan att veta varför de gör som de gör. En lärare menar att de inlärd källkritiska begreppen ibland kan skapa oreda när elever får för sig att använda sig av begrepp som tendens i ämnen som biologi där det inte är lika relevant och gör en jämförelse med att eleverna ser källkritiken som att borsta tänderna.

Elever på var tredje granskad skola ges i låg grad återkoppling som utvecklar elevernas källkritiska förmåga

För att eleverna ska utveckla sin källkritiska förmåga är det av vikt att lärarna följer upp elevernas tillämpning av det källkritiska förhållningssättet och ger eleverna återkoppling i arbetet. I detta ingår att följa upp de källor som eleverna har valt, och vilka ställningstaganden som ligger bakom deras val av källor. Lärarna behöver också följa upp de verktyg som eleverna har använt sig av för att söka, granska och värdera informationen. Det handlar bland annat om hur eleverna har använt sig av stödmaterial som instruktioner, mallar och modeller, samt vilka resonemang som ligger bakom hur eleverna har avgjort att en källa går att lita på eller inte. Lärarna kan också följa upp elevernas resonemang om hur sökmotorer, sociala medier och andra digitala plattformar värderar och sorterar information.

Granskningen visar att den samlade undervisningen vid mer än var tredje granskad skola i låg grad innefattar återkoppling på elevernas uppgifter och de beslut som ligger bakom valen av källor. Enligt elever på flera av de granskade skolorna ger vissa lärare mer omfattande återkoppling än andra. Återkommande beskrivningar från eleverna är att återkopplingen främst rör uppgiften i sig och att återkoppling som ges på det källkritiska arbetet vanligtvis handlar om att det ska vara en korrekt källhänvisning och ett bestämt antal källor. Eventuella ställningstaganden som ligger bakom elevernas val av källor får däremot en underordnad betydelse och efterfrågas mer sällan, eller aldrig, av lärarna. Återkopplingen rör med andra ord att källor används, snarare än hur eleverna har resonerat för att komma fram till dessa. Många elever uppger visserligen att de säkert kan få återkoppling om de ber om det, men det framgår samtidigt av intervjuerna att det sällan sker. Flera elever ger också uttryck för att de önskar mer återkoppling. Bland annat efterlyser de feedback på varför en egenvald källa inte är trovärdig och pålitlig, i stället för att lärare bara påpekar att den är det. På granskade skolor där eleverna är positiva till återkopplingen beskriver de hur lärare både muntligt och skriftligt ger dem återkoppling i form av frågor eller uppmaningar som hjälper eleverna vidare i undervisningen, till exempel hur de kan utveckla olika perspektiv.

Sämre förutsättningar att utveckla källkritiskt förhållningssätt för elever som läser yrkesförberedande program

I granskningen framkommer att elever som läser yrkesförberedande program riskerar att få sämre undervisning i källkritiskt förhållningssätt än elever som läser högskoleförberedande program. En del lärare på de granskade skolorna uppger att det finns begränsningar i kursernas upplägg eller omfattning i yrkesprogrammen som påverkar hur och i vilken utsträckning undervisningen behandlar källkritiska inslag. Vanliga förklaringar är att vissa kurser i yrkesprogrammen är bantade i jämförelse med studieförberedande, omfattar endast 50 poäng, och att det är mycket i det centrala innehållet som ska hinnas med. Enligt en del lärare blir konsekvenserna av detta att de blir tvungna att koncentrera undervisningen i källkritik genom att skala bort vissa källkritiska moment eller fördjupningar. På vissa skolor uppger lärarna att en del källkritiska moment kommer först i fortsättningskurserna inom ett ämne, vilka inte alla elever på yrkesprogrammen läser.

I intervjuerna med lärarna på de granskade skolor som erbjuder yrkesprogram framkommer att förväntningarna på eleverna i flera fall är låga. En del av lärarna på dessa skolor beskriver utmaningar med att bedriva en undervisning i källkritik på grund av elevers lässvårigheter och sämre baskunskaper och att det därför kan bli tidskrävande att ta sig an omfattande text och textkällor. Samtidigt trycker några lärare på vikten av att hitta ämnen och källor som engagerar eleverna för att få till en diskussion, till exempel artiklar om elbilar för elever som läser fordonsprogram. Lärare lyfter också fram att de behöver styra undervisningen mer mot eleverna på yrkesprogram genom att ge elever utvalda källor och att dessa elever också behöver mer handpåläggning för att de ska ledas rätt.

Elever som läser yrkesprogram på några av de granskade skolorna berättar bland annat att de inte har fått ta del av undervisning om ämnen som AI-genererade bilder och videor, digital sökteknik och algoritmer, vilket eleverna på högskoleförberedande program på samma skola berättar om. Andra ger uttryck för att lärare inte har visat dem hur de ska göra för att avgöra om en källa är relevant och trovärdig eller om informationen är sann eller falsk. I ett par fall beskriver eleverna som läser yrkesprogram att lärarna inte heller uppmuntrar dem att söka information på egen hand eller ger vägledning i hur de ska gå till väga för att söka fritt.

Lärare saknar ofta förutsättningar för att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt

I detta avsnitt rör iakttagelserna det tredje bedömningsområdet, och belyser i vilken mån lärarna strävar efter att utveckla och hålla undervisningen uppdaterad, med stöd av varandra och andra med sakkunskap relevant för källkritiksundervisningen, såsom en tillgänglig skolbibliotekarie. Det som har bedömts är hur väl lärarna utvecklar och

anpassar undervisningen till såväl en föränderlig samhälls- och teknikutveckling som till elevernas vardag. Lärarna behöver kunskap för att kunna undervisa eleverna om var och hur de hittar tillförlitliga källor samt balanserad information genom det som kallas sökkritik och källtillit som utgår från respektive ämnes särart. Lärarna behöver också ha förutsättningar för att vara uppdaterade så att undervisningen även kan innehålla moment om hur teknik och algoritmer påverkar källor och handlingar på internet. I skolans arbete med att utveckla elevernas källkritiska förhållningssätt har samarbetet mellan lärare och skolbibliotekens personal också en viktig roll att fylla. Det gäller i synnerhet att förmedla kunskap om konkreta metoder vid till exempel informationssökning i bibliotek och databaser

Skolinspektionens granskning visar att 25 av de 30 granskade skolorna behöver utveckla delar av detta område. I en klar majoritet av fallen saknas forum där lärare kan föra gemensamma samtal om det som rör källkritik och/eller att det inte finns en gemensam bild av hur arbetet med källkritiska bedrivs på skolan och utvecklas inom respektive ämne. Vid mer än hälften av de granskade skolorna saknas även ett samarbete mellan lärare och personal med sakkunnig kompetens, till exempel en skolbibliotekarie. Det medför att det källkritiska arbetet sker på enskilda lärares initiativ. Konsekvenserna av detta är ökad risk för skillnader inom utbildningen på en och samma skola samt att eleverna därför inte ges likvärdiga förutsättningar för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt. När utbildningen blir lärarberoende minskar också möjligheterna att undervisningen i källkritik utvecklas framåt i avsett ämne och löper dessutom risk för sårbarhet vid eventuell personalomsättning.

Lärarna på de granskade skolorna strävar efter att utveckla undervisningen och hålla den uppdaterad, men efterlyser mer kompetensutveckling och bättre förutsättningar

En förutsättning för att lärare ska kunna utveckla och hålla undervisningen uppdaterad är bland annat att de följer teknikutvecklingen inom olika medier och informationskanaler, och anpassar sin undervisning i källkritik till detta. Det kan exempelvis göras utifrån hur teknikutvecklingen påverkar källkritiska strategier avseende innehåll, "deepfakes" och annat AI-genererat material samt hur algoritmer påverkar hur sökmotorer och sociala medier sorterar information. Det handlar även om att lärarna håller sig uppdaterade om vilka forum som eleverna använder sig av för att söka och ta del av information, däribland de digitala världar som eleverna vistas i. Vidare handlar kriteriet om i vilken mån lärare fortbildar sig inom områden som informationssökning, spridning av desinformation och "fake news", samt didaktisk forskning inom källkritiksundervisningen.

Granskningen visar att många lärare på de granskade skolorna strävar efter att hålla sin undervisning uppdaterad, men att de sällan söker stöd i varandra eller annan personal med relevant sakkunskap, till exempel en

skolbibliotekarie. De flesta lärarna beskriver att de håller sig uppdaterade i det dagliga mötet med elever, kollegor, sina egna barn eller genom att de själva nyttjar samma plattformar som eleverna. Samtidigt framgår det av intervjuerna att sätten att hålla sig à jour är spontana och sporadiska. Det är endast på en handfull skolor som lärare lyfter att de har genomgått en fortbildning inom källkritik under den senaste tiden. På majoriteten av de granskade skolorna efterlyser lärare mer kompetensutveckling inom olika områden som bildsökning, sökteknik och sociala medier.

Flera av de intervjuade lärarna ger uttryck för att de släpar efter och menar att det är svårt att undervisa mer ingående om områden som de inte har tillräckligt med kunskap om eller när läromedlen inte hänger med i den tekniska utvecklingen och inrymmer arbete med sociala medier. De flesta önskemålen från lärarna handlar nästan uteslutande om fortbildning om AI och Chat GPT, i huvudsak utifrån hur de på skolan ska hantera den inverkan som textgenerativa program som Chat GPT kan ha på elevarbeten. På ett par skolor berättar personalen däremot att de med hjälp av lokala arbetsgrupper håller på att se över hur AI också ska kunna användas i undervisningen och uppger bland annat att de vill följa med i den tekniska utvecklingen, inte bromsa den, samt att verktyget är en bra idégenerator.

Utvecklingsarbetet på de granskade skolorna sker främst på initiativ av enskilda lärare

Utveckling av undervisningen i källkritik i ett ämne kan ske genom att lärare samverkar med varandra och/eller med en skolbibliotekarie om sådan finns tillgänglig. Genom att utbyta erfarenheter och framgångstips med varandra kan lärarna stärka sin egen och andras undervisning. Det är av vikt att lärarna utgår från undervisningsämnets specifika särdrag, dess vetenskapliga grund och förutsättning samt källor som är relevanta för ämnet. Det behöver i detta finnas en förståelse av att skillnaderna mellan förhållningssättet i olika ämnen kan vara betydande. I samverkan kan lärarna också utveckla gemensamma strategier för att upptäcka behov av kompetensutvecklingsinsatser samt genomföra dessa. Vidare kan lärarna på skolan genom samarbete skapa ett gemensamt förhållningssätt till aspekter som inte är ämnesspecifika, till exempel sökmotorers funktioner, desinformation samt möjligheter och faror som kan komma av utvecklingen inom AI. I detta utvecklingsarbete är också skolbibliotekarien och/eller annan personal med relevant sakkunskap och kompetens av särskild betydelse. Gemensamma strategier kan med fördel finnas tydliggjorda i exempelvis en MIK-plan (medie- och informationskunnighet) som uppdateras kontinuerligt.

Granskningen visar att ett kollegialt samarbete i undervisningen i källkritiskt förhållningssätt saknas på majoriteten av de granskade skolorna. Visserligen framkommer utsagor om att lärare till viss del samarbetar inom ämnet, men av intervjuerna med lärarna framgår det att det i många fall handlar om en sporadisk spridning av tips och idéer eller

spontana diskussioner på det källkritiska området. På många skolor är det dessutom sällsynt att samtal om källkritik förs mellan olika ämneslag eller mer skolövergripande. Av intervjuerna med såväl lärare som elever blir det på flera av skolorna påtagligt att lärare lägger olika vikt vid de källkritiska inslagen. I vilken mån ett källkritiskt förhållningssätt integreras i undervisningen blir således beroende av lärare, ämne, kurs, program och programtyp. På flera av de granskade skolorna ger lärare och elever utförliga exempel på hur de arbetar med källkritiken i enstaka ämnen, samtidigt som beskrivningarna blir mer sparsamma i andra. En del av eleverna vid dessa skolor uttrycker en upplevelse av att det är viktigare med källkritik för vissa lärare och i vissa ämnen mer än i andra.

Enligt vissa intervjuade lärare är förutsättningarna för att utveckla undervisningen ibland begränsade. Vanliga förklaringar är kort om tid och att det därför är svårt att hinna hålla sig uppdaterad på området, särskilt när det finns andra arbetsuppgifter eller utvecklingsmål som behöver prioriteras på skolan eller att kurserna i sig är korta, vilket har lett till att lärare har sett sig tvungna att stryka ett eller flera moment ur sin undervisning. Andra pekar på organisatoriska hinder, som att det är svårt att få till ett samarbete med kollegor av olika anledningar. På flera av de granskade skolorna ser lärarna ett behov av att utveckla samarbetet i verksamheten. Det handlar såväl om att skapa gemensamma samtal mellan lärarna och ett gemensamt förhållningssätt till det källkritiska arbetet som önskemål om att skolbibliotekarien ska involveras mer. Lärare belyser bland annat ett behov av riktlinjer och en gemensam plan både för det källkritiska arbetet och för att utveckla gemensamma strategier som kan behövas i förhållande till den tekniska utvecklingen. De efterlyser också fler samsarbetsytor samt pekar på vikten av att ta ett samlat grepp om källkritiken för att få en gemensam förståelse av hur undervisningen kan utvecklas med utgångspunkt i respektive ämne. Andra vanliga önskemål är att skapa en gemensam kunskapsbank som inrymmer undervisningsmaterial att använda sig av, eftersom läroböckerna inte alltid är behjälpliga.

Skolinspektionen ser att ett tydligt samarbete mellan lärarna, och med bibliotekspersonal när sådan finns tillgänglig, ofta leder till god kvalitet på undervisningen i källkritik. Samarbetet mellan lärare i olika ämnen leder också till att behovet av källkritik blir medvetandegjort på ett bredare plan än endast inom enskilda ämnen. Lärare ger beskrivningar av att det källkritiska perspektivet vävs in som en naturlig del och förankras i de olika ämnenas innehåll och vetenskapliga tradition, vilket gör att det källkritiska förhållningssättet åskådliggörs för eleverna från olika håll. En lärare beskriver det som att inte alla lärare behöver vara heltäckande i sin undervisning i källkritik, men eleverna ska ändå få en heltäckande undervisning om detta. En liknande bild ger också elever på dessa skolor. De beskriver bland annat att undervisningen i källkritik inte är som separata block utan återkommer i varje uppgift som kräver källor eller att

lärare tar upp liknande saker i sin undervisning, som vad eleverna ska titta efter eller hur de ska veta om en källa är trovärdig och pålitlig.

Av intervjuerna framgår att många skolor kraftsamlar på bredare front i samband med det vetenskapliga gymnasiearbetet i år 3, som ett led i att förbereda eleverna på högskoleförberedande program för vidare studier. Personalen på skolorna ger bland annat exempel på specifika insatser med stöd av skolbibliotekarien, till exempel avseende informationssökning i bibliotek och databaser, som riktas till dessa elever. I andra fall handlar det om att lärare samarbetar på ett bredare plan för att stötta och vägleda eleverna när de söker fakta till sina gymnasiearbeten. I vissa fall berättar de om gemensamma mallar eller en form av skrivguide eller handbok för gymnasiearbetet.

Skolbiblioteket och dess personal används sällan som en pedagogisk resurs i undervisningen i källkritik

Enligt skollagen ska varje skola erbjuda ett eget bibliotek till eleverna⁶³, men det finns i dagsläget inget lagkrav på att det ska vara bemannat. På flera av de granskade skolorna framkommer att deras bibliotek är litet, i vissa fall begränsat till några få bokhyllor, och att det saknar personal. Av intervjuerna och insänt material framgår att knappt hälften av skolorna i granskningen har en anställd skolbibliotekarie. På flera av de andra skolorna ligger ansvaret för biblioteket i stället på ett samordnat biblioteksråd eller en utsedd lärare eller övrig personal, med avsatt tid till biblioteket i sin tjänst. Den avsatta tiden varierar i utsträckning men ligger enligt utsagorna på runt 10–30 procent av tjänsten. I åtminstone de fall där annan personal än lärare har ansvaret för biblioteket saknas relevant utbildning på området.

Granskningen visar att det endast är på en handfull skolor som lärare och bibliotekspersonalen samarbetar för att utveckla undervisningen i källkritik. På flera av de granskade skolorna där ett sådant samarbete saknas ser vi även kvalitetsbrister avseende undervisningen i informationssökning. På två av tre granskade skolor nyttjar lärarna inte heller skolbiblioteket i undervisning som relaterar till källkritik. Eventuella samarbeten med tillgänglig skolbibliotekarie sker främst på enskilda lärares initiativ. Såväl lärare som skolbibliotekarien efterlyser på vissa skolor också en bättre samverkan.

I några fall framträder en bild av ett tydligare samarbete mellan lärarna och skolbibliotekarien. På de skolorna är skolbibliotekarien involverad i insatser som att stötta, informera och vägleda eleverna vid informationssökning, såväl i grupp som individuellt. Det finns lärare som beskriver skolbibliotekarien som "en samlade kraft" som kommer ut i klasserna i olika projekt och informerar om informationssökning eller att

⁶³ 2 kap. 36 § skollagen (2010:800).

skolbibliotekarien är en funktion som verkligen används, av både lärare och elever, i moment som databasträning och artikelsökningar.

På mer än varannan granskad skola uppger rektor att det källkritiska arbetet på skolan behöver stärkas

Av granskningen framgår att det finns en medvetenhet hos rektorerna på flertalet av de granskade skolorna om utmaningar som de står inför och utvecklingsbehov som finns i relation till undervisningen i källkritik. De intervjuade rektorerna bekräftar på många sätt lärarnas bild.

Rektorer på granskade skolor uppger att de har identifierat behov hos lärare att utveckla kunskaperna inom olika delar av källkritiksområdet. De beskriver bland annat att det kan vara en stor spridning mellan lärarna sett till hur bekväma de är med arbetsområdet och att vissa lärare kan vara mer traditionella i sin undervisning. Flera rektorer lyfter ett behov av att utveckla de digitala inslagen i undervisningen i källkritik och ger som exempel att lärarna behöver bli bättre på att undervisa om algoritmer, bildgranskning och manipulerade bilder, samt ett ökat fokus på sociala medier och den digitala världen. En del rektorer pekar även på att det kollegiala samarbetet inom källkritik behöver utvecklas, bland annat genom att integrera arbetet med källkritik i fler undervisningsämnen så att det möter eleverna i olika delar av utbildningen i stället för att det främst framträder i enstaka ämnen.

Vid flera skolor framkommer att det finns planerade insatser för att utveckla undervisningen av källkritik eller att de nyligen har påbörjat ett mer fokuserat arbete i relation till källkritik. I de flesta fall rör dessa insatser att utveckla och stärka bibliotekets och/eller skolbibliotekariens roll.

Avslutande diskussion

Skolan har en roll i att rusta barn och unga med verktyg och kunskaper som stärker förmågan att självständigt agera i sin omvärld utifrån demokratiska principer. Det handlar om att kunna ta ställning i frågor och interagera med oliktankande, samt att bemöta andras ställningstaganden med välgrundade argument. En förutsättning för detta är att vara rustad med ett källkritiskt förhållningssätt. I detta ingår att känna tillit till vår demokrati samt att kunna navigera bland all den information, de åsikter och de rykten som är en del av vardagen. Ett källkritiskt förhållningssätt är därmed av central betydelse för ett aktivt medborgarskap och för att också kunna fatta medvetna beslut i livet.

Den här granskningen sätter fokus på hur undervisningen ska främja elevernas förmåga att söka och värdera information i såväl digitala som andra källor. Det handlar om hur informationssökning och kritisk granskning av källor av olika slag integreras i undervisningen. Det handlar också om hur eleverna vägleds i sitt lärande, samt hur lärarna utvecklar sin undervisning i samarbete med andra lärare och skolbibliotekarie.

Skolinspektionens bedömning är att de allra flesta skolor som har ingått i granskningen behöver höja kvaliteten i arbetet med att utveckla elevernas källkritiska förhållningssätt. Endast 5 av de 30 granskade skolorna bedöms ha en hög kvalitet i alla tre granskade områden. Hos övriga skolor saknas viktiga aspekter i arbetet, vilket gör att eleverna inte i tillräcklig utsträckning möter en undervisning som ger dem möjlighet att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt.

Bilder, rörliga bilder och ljud samt elevernas digitala världar behöver ges större utrymme i källkritiksundervisningen

Granskningen visar att undervisningen i källkritiskt förhållningssätt inte alltid inbegriper bild, rörliga bilder och ljud, samtidigt som det är just den typ av media som eleverna till stor del hämtar information ifrån. På drygt var tredje skola i granskningen utgår undervisningen i källkritik i huvudsak från texter och omfattar i lägre grad andra medieformat som bild och ljud, rörliga bilder och sociala medier eller digitala plattformar. I den tidigare granskningen av undervisningen i källkritik i grundskolan framkom bland annat att undervisningen behövde uppdateras i förhållande till digital media och andra källtyper än text. Det gällde till exempel att undervisningen på de granskade skolorna i mindre utsträckning omfattade granskning av bilder och rörliga bilder eller utgick från sociala medier och de digitala platser där eleverna befinner sig. Den här granskningen av undervisningen i källkritik i gymnasieskolan speglar flera av de tidigare iakttagelserna. Även om texterna numera till stor del är digitala i sin form innebär det inte nödvändigtvis att undervisningen i sig är mer digital. Det är

relativt ovanligt att eleverna lär sig att granska de medier och källtyper som de själva använder i sin vardag. Följden av att undervisningen inte adresserar den media och de medieformat som eleverna använder sig av är att eleverna riskerar att inte rustas för att kunna orientera sig i ett samhälle som utmärks av hög förändringstakt och stora informationsflöden.

Eleverna rustas inte tillräckligt för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt

Granskningen visar att undervisningen på många skolor inte ger eleverna tillräcklig vägledning för att själva kunna agera källkritiskt eller bidrar till att eleverna utvecklar en förståelse av varför det är viktigt att agera källkritiskt. Forskningsstudier pekar på att alla elever är beroende av en tydlig stöttning för att utveckla sina färdigheter i informationssökning och att kritiskt granska källor.⁶⁴ I granskningen framkommer att eleverna inte alltid upplever att undervisningen med tydlighet visar hur olika moment av sökning, granskning och värdering av information ska genomföras. Mer än var tredje granskad skola bedöms även behöva utveckla den återkoppling som de ger eleverna. I elevernas beskrivningar framkommer bland annat att lärarna verkar ha förväntningar på eleverna att de redan ska veta hur de agerar källkritiskt. Det finns också indikationer på att lärarna inte agerar som förebilder i arbetet genom att förklara varför de källor som de själva använder och hänvisar till är mer pålitliga än andra. För att eleverna ska utveckla sitt källkritiska förhållningssätt krävs att lärare gör mer än att bara rekommendera källor som är pålitliga. Eleverna behöver också ges en förståelse av varför en källa är av god kvalitet och vad de bör göra om de upptäcker en felaktig källa.⁶⁵

Undervisningen i källkritik uppfattas som instrumentell, repetitiv och engagerar sällan

En annan faktor är formen på hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt tar sig uttryck. Från både elevers men också lärares beskrivningar framträder i flera fall en undervisning där källkritiken ligger som en bilaga och integreras följaktligen inte så pass som den borde i den ordinarie undervisningens ämnesspecifika innehåll. Inte sällan ger lärare och elever uttryck för att den källkritiska granskningen lätt kan upplevas repetitivt och instrumentellt samt sakna progression. Flera av dem beskriver arbetet som att följa en checklista och det därför sällan engagerar. Samtidigt visar granskningen på flera goda exempel av undervisning som både visar på behovet av att eleverna ska agera källkritiskt och integrerar det i ämnesinnehållet. Att utöva källkritik är dock inte enbart att avgöra om informationen är sann eller falsk, utan även att förstå varför användare

⁶⁴ Alexandersson, M., m.fl. (2007), s. 14.

⁶⁵ Sundin, O. och Haider, J. (2019), s. 7.

möter en viss typ av information från början och vilka bakomliggande mekanismer som finns.⁶⁶

Större fokus på att undervisa i källkritik inför fortsatta studier, än för livet som samhällsmedborgare

Undervisningen i källkritik tenderar i flera fall att rikta ett stort fokus på den vetenskapliga delen och de kunskaper som behövs för eftergymnasiala studier och i mindre utsträckning färdigheter som behövs i vardagen. Att eleverna kan söka och använda källor för vetenskapliga arbeten, som i uppsatser och i gymnasiearbetet, får i mångt och mycket en större betydelse än att eleverna får lära sig hur de ska vara källkritiska när de använder sociala media och digitala plattformar.

Vid flera av de granskade skolorna beskriver lärare att deras förväntningar på eleverna som läser yrkesprogram ofta är lågt ställda i fråga om källkritik. Vanliga förklaringar är att eleverna på yrkesprogrammen generellt sett har sämre grundkunskaper och svårigheter med såväl språk som läsning samt uppvisar ett lägre intresse för teoretiska ämnen. Det leder inte sällan till mer handpåläggning och mer styrning från lärarna, men också till att arbetsmoment och arbetsuppgifter modifieras och förenklas. Samtidigt som dessa modifieringar och förenklingar görs i förhållande till kurser på yrkesförberedande program visar granskningen att flera av de granskade skolorna gör medvetna insatser på det källkritiska området som enbart riktar sig till de högskoleförberedande programmen inför, eller som förstärkning till, gymnasiearbetet i år 3. Inte sällan är dessa insatser knutna till skolbibliotekarien eller annan bibliotekspersonal som hjälper eleverna vid informationssökning och källhantering, däribland att navigera i databaser. Konsekvenserna av ett mer vetenskapligt perspektiv på källkritik kan bli att de elever som inte läser högskoleförberedande program inte heller blir tillräckligt rustade med metoder och verktyg för att navigera och agera i ett brett och ständigt växande informationslandskap med ett källkritiskt förhållningssätt.

Undervisningen i källkritiskt förhållningssätt är inte den gemensamma sak som den borde vara

I granskningen ser vi att inslagen av källkritik i ämnesundervisningen på många av granskade skolorna är individuella och ibland väsensskilda från varandra. Från de granskade skolorna hittar vi flera exempel på hur källkritiken integreras i de olika ämnena och involverar olika källor och källtyper. Källkritiksområdet är brett och innefattar flera olika moment, källor och uttrycksformer, vilket ger upphov till en variation av tillvägagångssätt. Samtidigt kan stora skillnader vara symtom på begränsade förutsättningar för lärarna att genom erfarenhetsutbyte och

⁶⁶ Haider, J. och Sundin, O. (2019), s. 105, 152.

fortbildning utveckla sin undervisning. Det kan i sin tur vara en orsak till att den samlade undervisningen på vissa skolor inte omfattar alla delar eller att inte alla elever ges samma förutsättningar för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt. Att det finns en osäkerhet om vilket innehåll som kan tas upp och i vilka sammanhang kan leda till att lärare fokuserar på andra områden inom kursplanerna och därigenom missar att i undervisningen behandla viktiga perspektiv inom källkritiken som eleverna behöver rustas med.

Det framkommer även att rektorerna på flera av de granskade skolorna är medvetna om att undervisningen i källkritiskt förhållningssätt kan behöva förbättras. Vid flera av de granskade skolorna efterlyser lärarna mer stöd och styrning i arbetet. Vidare finns också önskemål om fortbildning för att hålla sig uppdaterad inom området. Lärare ger återkommande uttryck för en teknisk utveckling som är svår att hänga med i och att elevernas digitala världar skiljer sig avsevärt från deras egna. Det kan vara en utmaning för lärare att vara insatt i alla källkritiska aspekter som berörs av den digitala källkritiken och förutsätter därför kompetensutveckling och samarbete.⁶⁷ Källkritiken är inte ett eget ämne, utan ett kunskapsområde som ingår i skolans övergripande verksamhet samt inom de olika undervisningsämnena. Det är med andra ord ett ansvar för hela skolan, från rektorn till lärarna och skolbibliotekarierna. Att gemensamt ta sig an fenomen, företeelser och profiler på sociala medier eller omtalade begrepp som exempelvis "faktaresistens"⁶⁸, "confirmation bias"⁶⁹ och "deepfakes"⁷⁰ kan lätta bördan för den enskilde läraren. I gemensamma samtal kan även frågor lyftas om hur man kan stärka elevernas motivation och engagera eleverna i det källkritiska lärandet.⁷¹ Insikten om att ett källkritiskt förhållningssätt inte är en allmän förmåga utan bygger på undervisningsämnets specifika egenheter är också viktig att ha med sig och att vissa begrepp och praktiker inte är överförbara mellan olika ämnen.⁷² Det belyser vikten av att skolor verkar för att både lärare och elever får en ökad förståelse av hur ett källkritiskt förhållningssätt kan skilja sig åt ämnen emellan och varför det är viktigt att känna till detta. Det handlar också om att ha förståelse av att lärarna och deras respektive ämnen kompletterar varandra och bidrar med olika beståndsdelar som tillsammans skapar en helhet genom en samlad undervisning i källkritik.

⁶⁷ European Commission (2022), s. 11, 31.

⁶⁸ Begrepp som beskriver ett förhållningssätt när man inte låter sig påverkas av fakta som talar emot den egna uppfattningen i en viss fråga. Se bland annat: Internetstiftelsen. Ordlista.

⁶⁹ Begrepp som beskriver att en person enbart söker bekräftelse på de åsikter som hen redan har och slår bort information som talar emot denna. Se bland annat: Internetstiftelsen. Ordlista.

⁷⁰ Begrepp som beskriver när bilder, videofilm och ljud manipuleras med hjälp av AI. Se bland annat: Paris, B. och Donovan, J. (2019).

⁷¹ Skolverket (2013); Skolforskningsinstitutet (2022).

⁷² Nygren, T. (2019).

Skolbiblioteket och dess personal involveras väldigt lite i arbetet

Liksom i tidigare granskningar i grundskolan⁷³ ser vi i denna granskning att skolbiblioteket och utbildade skolbibliotekarier inte används för att utveckla undervisningen i den utsträckning som vore möjlig, till exempel för att vägleda elever vid informationsökning i bibliotek och databaser.

Sett till den pedagogiska resurs som ett välrustat skolbibliotek och en utbildad skolbibliotekarie kan utgöra är det nedslående att flera av skolorna i granskningen saknar denna tillgång. På en del av de granskade skolorna framkommer dock uppgifter om samarbeten med, och insatser från, skolbiblioteket exempelvis i samband med förberedelserna inför gymnasiearbetet.

⁷³ Skolinspektionen (2018a); Skolinspektionen (2022a).

Referenser

Alexandersson, K. (2016). *Källkritik på internet*. IIS Internetguide, nr. 25, Internetstiftelsen i Sverige.

Alexandersson, M., Limberg, L., Lantz-Andersson, A. och Kylemark, M. (2007). *Textflytt och sökslump – informationssökning via skolbibliotek*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling, Forskning i fokus, nr. 36, 2:a reviderade upplagan. Liber Distribution.

Arensmeier, C. (2018). Different Expectations in Civic Education: A Comparison of Upper-Secondary School Textbooks in Sweden. I: *Journal of Social Science Education*, 17(2): 5–20.

Axelsson, C.-A. W., Guath, M. och Nygren, T. (2021). *Learning How to Separate Fake from Real News: Scalable Digital Tutorials Promoting Students' Civic Online Reasoning*. *Future Internet*, 13(3), 1–18.
<https://doi.org/10.3390/fi13030060>. Publicerad: 2021-02-27. Hämtad: 2024-02-13.

Backman Löfgren C. (2012). *Att digitalisera det förflutna: En studie av gymnasieelevers historiska tänkande* [Licentiatavhandling, Historia]. Forskarskolan i historia och historiedidaktik, Lunds universitet.

Beijmo, M. (2023); Mattias Beijmo om sociala medier och desinformation under kriget. *Aftonbladet*.
<https://www.aftonbladet.se/kultur/a/bgxoPe/mattias-beijmo-om-sociala-medier-och-desinformation-under-kriget>. Publicerad: 2023-10-14. Hämtad: 2023-10-15.

Carlsson, U. (2018). Medie- och informationskunnighet (MIK). Utmaningar och möjligheter i den digitala eran. I: Carlsson, U. (red.) (2018). *Medie- och informationskunnighet i den digitala tidsåldern – En demokratifråga – Kartläggning, analyser, reflektioner*. Göteborgs universitet. Nordicom.

Elovsson, F. (2023). Falska bilderna som sprids från kriget i Israel och Palestina. *Expressen*. <https://www.expressen.se/nyheter/falska-bilderna-fran-kriget-i-israel-och-palestina/> Publicerad: 2023-10-11. Hämtad: 2023-10-12.

European Commission (2022). *Final report of the Commission expert group on tackling disinformation and promoting digital literacy through education and training*. Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. <https://data.europa.eu/doi/10.2766/283100>. Hämtad: 2024-02-13.

Europeiska unionens råd (2015). *Declaration on promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and non-discrimination through education*. Paris, 2015-03-17.

Förordning (SKOLFS 2011:144) om läroplan för gymnasieskolan, Lgy 11.

Haider, J. och Sundin, O. (2017). *Algoritmer: Så påverkar de din vardag*. IIS Internetguide, nr. 46, Internetstiftelsen i Sverige.

Haider, J. och Sundin, O. (2019). *Invisible search and online search engines: the ubiquity of search in everyday life*. Routledge.

Internetstiftelsen. Ordlista.
<https://internetkunskap.se/artiklar/ordlista/>
Hämtad: 2024-02-13.

Internetstiftelsen i Sverige (2017). *Svenskarna och internet 2017. Undersökning om svenskarnas internetvanor*.
<https://internetstiftelsen.se/kunskap/rapporter-och-guider/svenskarna-och-internet-2017>. Publicerad: 2017-10-19. Hämtad: 2024-02-13.

Jämställdhetsmyndigheten (2023). *Utbildningsreformer och könsmönster. Underlagsrapport 2023:11*. Publicerad: 2023-10-31. Hämtad: 2024-02-13.

Kronqvist, P. (2023). [Konspirationsteorierna om Sverige är livsfarliga](#). *Expressen*. Publicerad: 2023-10-17. Hämtad: 2023-10-18.

Myers, S. L. och Browning, K. (2023). [Russian Propaganda on Ukraine Appears in Minecraft and Other Video Games - The New York Times \(nytimes.com\)](#). Publicerad: 2023-06-30. Hämtad: 2023-08-17.

Möllenborg, E. (2023). *Diskurser och dilemman i gymnasieskolans samhällskunskapsundervisning*. Linnéuniversitetet. DOI:
<https://doi.org/10.15626/LUD.499.2023>. Publicerad: 2023-08-24. Hämtad: 2024-02-13.

Nordevik, A./TT (2023). [Rykten om sexbok i förskolan: "Desinformation"](#). *Aftonbladet*. Publicerad: 2023-09-19. Hämtad: 2023-11-12.

Norlund, A. (2009). *Kritisk sakprosaläsning i gymnasieskolan. Didaktiska perspektiv på läroböcker, lärare och nationella prov*. Göteborgs universitet.
<http://hdl.handle.net/2077/18958>. Publicerad: 2009-02-05. Hämtad: 2024-02-13.

Nygren, T. (2019). *Fakta, fejk, fiktion – Källkritik, ämnesdidaktik, digital kompetens*. Stockholm: Natur & Kultur.

Nygren, T. och Guath, M. (2019). *Swedish teenagers' difficulties and abilities to determine digital news credibility*, Nordicom Review, Volume 40 (2019). Issue 1 (February 2019). <https://doi.org/10.2478/nor-2019-0002>.
Publicerad: 2019-02-19. Hämtad: 2024-02-13.

Nygren, T. och Guath, M. (2021). Students Evaluating and Corroborating Digital News. *Scandinavian Journal of Educational Research*. DOI: 10.1080/00313831.2021.1897876. Publicerad: 2021-03-22. Hämtad: 2024-02-09.

Nygren, T., m.fl. (2019). *Critical thinking as expressed in national tests across four subjects in Swedish compulsory school*. *Education Inquiry* 2019, Vol 10, No 1. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1244283/FULLTEXT01.pdf>. Hämtad: 2024-02-13.

Nylund, M. (2013). *Yrkesutbildning, klass och kunskap: En studie om sociala och politiska implikationer av innehålllets organisering i yrkesorienterad utbildning med fokus på 2011 års gymnasierreform*. Örebro universitet. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:625069/FULLTEXT01.pdf>. Hämtad: 2024-02-13.

Paris, B. och Donovan, J. (2019). *Deepfakes and Cheap Fakes: The Manipulation of Audio and Visual Evidence*. Data and Society Research Institute. <https://datasociety.net/library/deepfakes-and-cheap-fakes/>.
Publicerad: 2019-09-18. Hämtad: 2024-02-13.

Pålsson, S. (2017). Skolbiblioteken. En lagerlokal eller pedagogisk resurs? I: Kungliga biblioteket. *Den femte statsmakten: bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*. Nationell biblioteksstrategi. Kungliga biblioteket, s. 243-290.

Schori, M. (2023). 3 sätt att navigera i krigets (des)informationsflöde. *Aftonbladet*.
<https://www.aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/a/WRM7Aa/martin-schori-kriget-i-israel-och-gaza-och-desinformationen>
Publicerad: 2023-10-12. Hämtad: 2023-10-13.

Skollagen (2010:800).

Skolforskningsinstitutet (2020). *Kritiskt tänkande och källkritik – undervisning i samhällskunskap*. Systematisk översikt 2020:03. Solna: Skolforskningsinstitutet.

Skolforskningsinstitutet (2022). *Lärares professionella utveckling och lärande i kollegiala samarbeten*. Skolforskningsinstitutet sammanfattar och kommenterar 2022:01. Solna: Skolforskningsinstitutet.

Skolinspektionen (2014). *Undervisning på yrkesprogram. Kvalitetsgranskning*. Rapport 2014:05.

Skolinspektionen (2018a). *Skolbiblioteket som pedagogisk resurs. Tematisk kvalitetsgranskning*.

Skolinspektionen (2018b). *Undervisning om källkritiskt förhållningssätt i svenska och samhällskunskap. Tematisk kvalitetsgranskning*.

Skolinspektionen (2022a). *Läsfrämjande arbete i grundskolan. Med särskilt fokus på undervisningen i svenska i årskurs 4–6*.

Skolinspektionen (2022b). *Skolans hantering av kontroversiella frågor i undervisningen - Inriktning samhällskunskap och biologi i årskurs 8 och 9*.

Skolinspektionen (2022c). *Skolenkäten 2022*.

Skolinspektionen (2023). *Skolenkäten 2023*.

Skolverket.se: Fyra aspekter av digital kompetens.

<https://www.skolverket.se/om-oss/var-verksamhet/skolverkets-prioriterade-omraden/digitalisering/fyra-aspekter-av-digital-kompetens>.

Hämtad: 2024-02-09.

Skolverket (2013). *Forskning för klassrummet - vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i praktiken*.

Skolverket (2022). *Skolverkets uppföljning av digitaliseringsstrategin 2021*. Rapport 2022:4.

SOU 1992:94. *Skola för bildning: huvudbetänkande av Läroplanskommittén*. Norstedts.

Stakston, B. (2017). Från sagor till cyberpunk. Mediers utveckling och medborgarnas utbildningsbehov. I: Kungliga biblioteket. *Den femte statsmakten: bibliotekens roll för demokrati, utbildning, tillgänglighet och digitalisering*. Nationell biblioteksstrategi. Kungliga biblioteket, s. 19-66.

Statens medieråd (2017). *Ungar och medier 2017*.

<https://mediemyndigheten.se/globalassets/rapporter-och-analyser/ungar-och-medier/ungar-och-medier-2017.pdf>. Hämtad: 2024-02-13.

Statens medieråd (2023a). *Ungar och medier 2023*.

<https://mediemyndigheten.se/globalassets/rapporter-och-analyser/ungar-och-medier/ungar-och-medier-2023.pdf>.

[analyser/ungar-och-medier/ungar--medier-2023_anpassad.pdf](#). Hämtad: 2024-02-13.

Statens medieråd (2023b). *Framjande av medie- och informationskunnighet i Sverige 2021–2022*.

<https://mediemyndigheten.se/globalassets/rapporter-och-analyser/2023/framjande-av-medie--och-informationskunnighet-i-sverige.pdf>. Hämtad: 2024-02-13.

Strömbäck, J. (2015a) Framtidens medielandskap, demokratin och den sociala sammanhållningen. I: SOU 2015:65. *Om Sverige i framtiden – en antologi om digitaliseringens möjligheter*. Delbetänkande av Digitaliseringskommissionen.

Strömbäck, J. (2015b). Demokratin och det förändrade medielandskapet. Mot ökade kunskapsklyftor? I: *Låt fler forma framtiden!* Forskarantologi, SOU 2015:96.

Sundin, O. (2015). *Invisible Search: Information Literacy in the Swedish curriculum for compulsory schools*. Nordic Journal of Digital Literacy, 10(4). <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-943X-2015-04-01>. Publicerad: 2015-12-14. Hämtad: 2024-02-13.

Sundin, O. och Carlsson, H. (2016). *Outsourcing trust to the information infrastructure in schools: how search engines order knowledge in education practices*. Journal of Documentation, 72(6), 990-1007. <https://doi.org/10.1108/JD-12-2015-0148>. Hämtad: 2024-02-13.

Sundin, O. (2018). Den pedagogiska bibliotekarien: Från källkritik till källtillit. I: Hansson, J. och Wisselgren, P. (red.). *Bibliotekarier i teori och praktik: Utbildningsperspektiv på en unik profession* (s. 103–123). BTJ Förlag.

Sundin, O och Haider, J. (2018). Källkritik, självkritik och källtillit. I: Carlsson, U. (red.). *Medie- och informationskunnighet (MIK) i den digitala tidsåldern. En demokratifråga. Kartläggning, analys, reflektioner*. 59–61.

Sundin, O. och Haider, J. (2019). *Källtillit i skolans undervisning*. Skolverket. <https://portal.research.lu.se/sv/publications/k%C3%A4lltillit-i-skolans-undervisning>. Hämtad: 2024-02-13.

Törnquist, H. och Al-Khamessi, N. (2022). Desinformationskampanj mot Sverige i sociala medier. *Svenska Dagbladet*. Publicerad: 2022-02-07. Hämtad: 2023-08-17.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) (2017). *Preventing violent extremism through education. A guide for policy-makers.*

Wineburg, S. och McGrew, S. (2018). *Lateral Reading and the Nature of Expertise: Reading Less and Learning More When Evaluating Digital Information.* Teachers College Record, 121(11), 1-40.
<https://purl.stanford.edu/yk133ht8603>. Publicerad: 2018-07-28. Hämtad: 2024-02-13.

Zelaya, M-E. (2023); [Falska rykten om sexbok i förskolor sprids på sociala medier.SVT Nyheter](#). Publicerad: 2023-09-19. Hämtad: 2023-11-12.

Bilagor

Bilaga 1 Skolinspektionens kvalitetskriterier

Här redovisas de kvalitetskriterier för hög kvalitet som de granskade skolorna har bedömts mot.

Kvalitetskriterium för att besvara frågeställningen:

I vilken utsträckning främjar undervisningen elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda såväl digitala som andra källor?

1.1 Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt.

- Ett källkritiskt förhållningssätt och en källkritisk metod genomsyrar undervisningen.
- Undervisningen innehåller tolkningar, granskningar och värderingar av information från olika källor, både genom praktiskt tillvägagångssätt och teoretiskt resonemang.
- Undervisningen omfattar informationssökning i olika källor både genom praktiskt tillvägagångssätt och teoretiskt resonemang.

1.2 Lärarna ger ledning och stöttning i undervisningen om källkritik

- Lärarna utformar uppgifter där eleverna får tillämpa det källkritiska förhållningssättet.
- Lärarna skapar stödstrukturer för att eleverna ska kunna använda det källkritiska förhållningssättet.
- Lärarna ger feedback och följer upp elevernas tillämpning av källkritiska förhållningssätt.

1.3 Samarbete kring att utveckla undervisningen om källkritik

- Lärarna strävar efter att utveckla och att hålla undervisningen uppdaterad.
- Lärarna samverkar med varandra och med skolbibliotekarie för att utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt.

Bilaga 2 Metod och urval

Urval och beskrivning av de granskade skolorna

Granskningen omfattar 30 gymnasieskolor varav tio erbjuder enbart yrkesprogram, tio enbart studieförberedande program och tio erbjuder både yrkesprogram och högskoleförberedande program. I problembilden finns indikationer på att elever som läser yrkesprogram har svagare kunskaper gällande ett källkritiskt förhållningssätt än elever på högskoleförberedande program.

Utöver en fördelning utifrån vilken typ av program som gymnasieskolan erbjuder eftersträvar urvalet en variation av gymnasieskolor sett till geografisk spridning, huvudmannatyp och kommuntyp⁷⁴.

Av de granskade skolorna är femton offentliga och femton fristående. Nio av skolorna, varav sex fristående, ligger i storstäder eller storstadsnära kommuner. Tolv skolor, varav sex fristående, ligger i en större stad eller kommuner nära en större stad. Resterande nio skolor, varav tre fristående, är förlagda i mindre städer, tätorter eller landsbygdskommuner.⁷⁵

Skolinspektionens urvalsprinciper innebär bland annat att skolor som inspekterats under det senaste året har exkluderats från granskningen. Även skolor som deltar i, eller inom ett år före urvalsdragningen har avslutat sin medverkan i, Skolverkets satsning Samverkan för bästa skola har exkluderats från urvalet.

Bedömning av kvalitet utifrån kriterier

Granskningens iakttagelser baseras på Skolinspektionens bedömning som gjorts utifrån kvalitetskriterier för det granskade området. Dessa kriterier är framtagna av Skolinspektionen och specifika för granskningen. Kriterierna baseras på en uttolkning av nationella mål och riktlinjer samt den forskning som ligger till grund för granskningens problembild.

Skolinspektionens bedömning har gjorts på en tregradig skala och sammanställts i beslut som kommunicerats till berörda huvudmän. I denna rapport redovisas en samlad analys av bedömningarna av alla de granskade verksamheterna och andra iakttagelser från granskningen.

Skolinspektionens kriterier för hög kvalitet av det granskade området redovisas i bilaga 1.

Empiri och insamlingsmetod

Granskningens underlag för bedömning har inhämtats genom intervjuer vid

⁷⁴ Enligt SKR:s kommungruppsindelning.

⁷⁵ Enligt SKR:s kommungruppsindelning.

skolbesök, lektionsobservationer samt dokumentstudier. Utredarna har fört tjänsteanteckningar vid intervjuerna och verksamheterna har fått möjlighet att kontrollera dessa tjänsteanteckningar för faktafel.

Intervjuer

Skolinspektionens skolbesök genomfördes mellan april och september 2023. I besöket ingick intervjuer med

- elever från år 1 under vårterminen
- elever från år 2 under höstterminen
- ett antal lärare som undervisar dessa elever i något av de gymnasiegemensamma ämnen som omfattades av granskningen
- eventuell skolbibliotekarie
- rektorn.

Skolorna har själva valt ut vilka elever, lärare och eventuell annan personal som ska ingå i intervjuerna. För eleverna var deltagandet frivilligt.

Vid intervjuerna har Skolinspektionens utredare utgått från ett gemensamt intervjustöd, men frågornas formulering och ordning liksom vilka följdfrågor som ställdes har varierat mellan intervjuerna.

Totalt intervjuades 167 lärare, 244 elever samt 17 bibliotekspersonal i följande grupper:

- 1–2 gruppintervjuer med elever i könsblandade grupper utifrån programtyp, med 3–8 elever i varje grupp
- 1–2 gruppintervjuer med lärare som undervisar i något av de gymnasiegemensamma ämnen som granskningen omfattar, inklusive eventuell personal med ansvar för biblioteket, 3–8 stycken i varje grupp
- 1 intervju med rektor och i förekommande fall biträdande rektor eller rektorer.

Lektionsobservationer

Lektionsobservationer genomfördes under ett till tre tillfällen per skola, vilket sammanlagt blev 57 lektioner. Syftet med lektionsobservationerna var att inhämta förstahandsinformation om hur undervisningen genomfördes gällande att stärka elevernas källkritiska förhållningssätt. Observationerna skulle bidra till en mer heltäckande bild av om källkritiskt förhållningssätt genomsyrar undervisningen. Observationerna gjordes med utgångspunkt i kvalitetsgranskningens frågeställningar. De genomförda lektionsobservationerna låg sedan till grund för fördjupande frågor vid intervjuerna. Förutom att vara en kompletterande insamlingsmetod var observationerna ett sätt att utröna om, och hur, de faktiska lektionerna skiljer sig från, eller speglar, hur de beskrivs i eventuella lektionsplaneringar och av lärarna själva.

Dokumentstudier

Inför verksamhetsbesöken ska relevanta dokument samlas in från medverkande skolor i syfte att ge utredarna möjlighet att bilda sig en uppfattning om deras arbete. Detta utgör underlag inför intervjuerna. Exempel på relevanta dokument kunde vara:

- verksamhetsplan, till exempel för biblioteket, IT eller digitalisering, medie- och informationskunnighet (MIK)
- planeringar för temadagar
- lektionsplaneringar.

Dokumentstudierna har använts som underlag inför intervjuerna och i beslut samt som analysunderlag för denna rapport.

Analysmetod

Analysen av granskningens iakttagelser utgår från granskningens problembild, som är baserad på forskning och tidigare granskningar på området. Antalet verksamheter och urval är valda för att ge möjlighet att lyfta en bredd av exempel och identifiera mönster.

Vissa bedömningar har kvantifierats för att visa återkommande företeelser i de granskade verksamheterna. De kvantifierade iakttagelserna ger inte en nationell lägesbeskrivning, men den övergripande bilden kan ändå vara relevant för andra verksamheter än de som har granskats.

Med hänsyn till granskningens kontext kan iakttagelserna användas som grund för analys av andra verksamheter. Därmed ska Skolinspektionens tematiska kvalitetsgranskningar kunna användas som underlag för det lokala utvecklingsarbetet av landets samtliga skolor, verksamheter eller huvudmän.

I den övergripande analysen har iakttagelser från de underlag som har samlats in och bedömningar i Skolinspektionens verksamhetsbeslut sammanställts. Empirin har kategoriserats.

Bilaga 3 - Granskade verksamheter

Skola	Programform	Läges-kommun	Huvudman
Almåsgymnasiet C	Yrkesprogram	Borås	Borås kommun
Anderstorpsgymnasiet 1	Yrkesprogram	Skellefteå	Skellefteå kommun
Anna Whitlocks gymnasium	Högskoleförberedande program	Stockholm	Stockholms kommun
Bråvallagymnasiet 2	Yrkesprogram	Norrköping	Norrköpings kommun
Dag Hammarskjöld Gymnasiet	Högskoleförberedande program	Kalmar	Stiftelsen Kalmar Waldorfskola
Designgymnasiet Malmö	Yrkesprogram och högskoleförberedande program	Malmö	Designgymnasiet i Sverige AB
Designgymnasiet Sickla	Yrkesprogram och högskoleförberedande program	Nacka	Designgymnasiet i Sverige AB
Folkuniversitetets gymnasium i Trollhättan	Högskoleförberedande program	Trollhättan	Folkuniversitetet Stiftelsen Kursverksamheten vid Göteborgs universitet
Fridagymnasiet i Mölnlycke	Högskoleförberedande program	Härryda	Fridaskolorna AB
Göranssonsskolan	Yrkesprogram	Sandviken	Sandvik Utbildningsaktiebolag
Höga kustens teoretiska gymnasium	Högskoleförberedande program	Örnsköldsvik	Honesta Gymnasieskolor AB
Jämtlands Gymnasium, Åre 2	Yrkesprogram	Åre	Jämtlands Gymnasieförbund
Karlstad fria läroverk	Yrkesprogram och högskoleförberedande program	Karlstad	Fria Läroverken i Sverige AB
LBS Kreativa Gymnasiet Malmö	Högskoleförberedande program	Malmö	Ljud & Bildskolan LBS AB

Lillerudsgymnasiet	Yrkesprogram	Karlstad	Lillerudsgymnasiet AB
Nacka gymnasium	Yrkesprogram och högskoleförberedande program	Nacka	Nacka kommun
NTI Gymnasiet Kronhus	Yrkesprogram och högskoleförberedande program	Göteborg	NTI Gymnasiet Macro AB
Pihlskolan gymnasium	Yrkesprogram och högskoleförberedande program	Hällefors	Hällefors kommun
Praktiska Gymnasiet Trollhättan	Yrkesprogram	Trollhättan	Praktiska Sverige AB
Psykologigymnasiet	Högskoleförberedande program	Solna	Psykologigymnasiet Sverige AB
Skanskagymnasiet	Högskoleförberedande program	Växjö	Skanskaskolan i Växjö AB
Sven Eriksonsgymnasiet C	Högskoleförberedande program	Borås	Borås kommun
Ullvi3	Yrkesprogram och högskoleförberedande program	Köping	Köpings kommun
Vilhelm Mobergsgymnasiet	Yrkesprogram och högskoleförberedande program	Emmaboda	Emmaboda kommun
Viskastrandsgymnasiet C	Yrkesprogram	Borås	Borås kommun
Vännergymnasiet	Yrkesprogram	Mariestad	Vännergymnasiet AB
Väsby Nya Gymnasium	Yrkesprogram och högskoleförberedande program	Upplands Väsby	Upplands Väsby kommun
Widénska gymnasiet	Högskoleförberedande program	Västerås	Västerås kommun
Wisbygymnasiet	Yrkesprogram och högskoleförberedande program	Gotland	Region Gotland
Ystad Gymnasium, område 5	Yrkesprogram	Ystad	Ystad kommun

Bilaga 4 – Referenspersoner

Malin Tväråna	Universitetslektor, Institutionen för pedagogik, didaktik och utbildningsstudier	Uppsala universitet
Sofie Mellberg	Lektor i biologi	Rosendalsgymnasiet
Malena Martinger Hummel	Undervisningsråd	Skolverket

Bilaga 5 – Rättslig reglering

Enligt skollagen ska gymnasieskolan ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper.⁷⁶

I läroplanen för gymnasieskolan anges att skolan har uppgiften att förmedla och förankra grundläggande värden, främja elevernas lärande och förbereda dem för att arbeta och verka i samhället. Skolan ska förmedla sådana mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensramen i samhället och som utgår från grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som alla omfattas av. Eleverna ska också kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska information och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett vetenskapligt sätt att tänka och arbeta.⁷⁷

I läroplanen står det även att eleverna genom studierna ska stärka grunden för det livslånga lärandet. Förändringar i arbetslivet, digitaliseringen och den tekniska utvecklingen, internationaliseringen samt miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. I ett allt mer digitaliserat samhälle ska skolan också bidra till att utveckla elevernas digitala kompetens. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling. Alla elever ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att använda digital teknik. De ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker samt för att kunna värdera information. Genom dessa kunskaper och förhållningssätt kopplade till digital kompetens, entreprenörskap och innovationstänkande utvecklar eleverna förmågor som är viktiga i såväl arbets- och samhällslivet som vid vidare studier.⁷⁸

Enligt läroplanen för gymnasieskolan ingår det i rektors ansvar att utbildningen utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, ges handledning och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra verktyg för lärande i en tidsenlig utbildning, däribland skolbibliotek och digitala verktyg. Samt att skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen och för att stärka elevernas språkliga och digitala kompetens.⁷⁹

⁷⁶ 15 kap. 2 § skollagen (2010:800).

⁷⁷ Lgy 11, 1 Skolans värdegrund och uppgifter, Gymnasieskolans uppdrag.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Lgy 11, 2.6 Rektorns ansvar.

Det är även skolans ansvar att se till att varje elev kan använda såväl digitala som andra verktyg och medier för kunskapssökande, informationsbearbetning, problemlösning, skapande, kommunikation och lärande, samt kan använda bibliotek och dess resurser. Genom utbildningen ska eleven också ha förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv, samt ha förmåga att kritiskt granska och bedöma det som eleven ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor.⁸⁰

Utöver ovannämnda skrivningar i läroplanen för gymnasieskolan om kritiskt tänkande och källkritiskt förhållningssätt nämns det även i de olika ämnesplanerna. Den föreliggande granskningen omfattar undervisningen i ämnena engelska, historia, naturkunskap, religionskunskap, samhällskunskap och svenska/svenska som andraspråk. I var och en av dessa ämnesplaner finns formuleringar som berör kritiskt tänkande, källkritiska förhållningssätt, informationssökning och källkritik.

⁸⁰ Lgy 11, 2.1 Kunskaper.